

Rapport 2009:1

Misshandel mellan obekanta

Kan fler brott klaras upp? Del 2

brå

brottsförebyggande rådet

Misshandel mellan obekanta

Kan fler brott klaras upp?

Del 2

Rapport 2009:1

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm
Telefon 08-690 91 90, fax 08-690 91 91, e-post order.fritzes@nj.se

Produktion:
Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75, e-post info@bra.se
Brå på Internet www.bra.se
Författare: Anna Eksten
Omslag: Anna Gunneström
Omslagsfoto: Bicho/Botvidsson
Tryck: Edita Norstedts Västerås 2009
© Brottsförebyggande rådet 2009
ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-86027-21-6

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Inledning	10
Syfte och frågeställning	11
Definitioner	12
Metod	15
Genomgång av 615 ärenden	15
Intervjuer och gruppdiskussioner med åklagare, FU-ledare och utredande poliser	17
Jämförelse över tid av polisinitierade anmälningar	17
Disposition	18
Gatuvåldets karaktär	19
Misshandelns kännetecken	19
På kvällen i offentlig miljö	21
De inblandade parterna är oftast onyktra män	21
Vittnen finns i fyra av fem fall	22
”Nöjesrelaterad misshandel”	22
Andel utredda och uppklarade anmälningar	23
Reella förundersökningsåtgärder i två tredjedelar av alla anmälningar	23
Förstahandsåtgärder viktiga för uppklaringen	24
Förhör med målsäganden vanligast	25
En femtedel av ärendena leder till förundersökningsprotokoll	25
Givande utredningsåtgärder	27
Vilka förundersökningsprotokoll leder till åtal?	27
Givande utredningsåtgärder för att uppfylla de fyra åtalskriterierna	31
Förstahandsåtgärder bidrar till högre personuppkläring	33
Hur stor är potentialen att öka uppkläringen?	35
60 procent av de nedlagda ärendena har odragna trådar	35
Hur mycket kan personuppkläringen öka?	36
Polisens prioriteringar	38
Omständigheter kring brottet och brottets karaktär	38
Egenskaper hos de inblandade parterna	42
Förundersökningsledaren påverkar om ärendet prioriteras	45
Prioriterar polisen som åklagarna?	45
Fler anmälningar mot målsägandens vilja	47
Polisens bild är att de initierar fler anmälningar mot parternas vilja i dag	47
Statistisk genomgång bekräftar polisens bild	49
Effekter av en ökad upptagningsbenägenhet	50
Hur kan polisen öka personuppkläringen?	52
Bilagor	56

Förord

Sommaren 2007 presenterade Brå en rapport som studerade polisens arbete med anmälningar om våld mellan obekanta. Bakgrunden till studien var att de allra flesta sådana brott inte blir uppklarade, och den fråga som ställdes var om en större andel av ärendena skulle kunna utredas och klaras upp. Undersökningen visade att en majoritet av anmälningarna inte blev föremål för någon utredning trots att många av dem var ”utredningsbara”. Studien var gjord på uppdrag av Rikspolisstyrelsen som en del av deras utvecklingsarbete.

Rikspolisstyrelsen har därefter bett Brå att gå ett steg vidare i analysen av polisens arbete med denna typ av brott. Till skillnad från den förra studien är detta en riksrepresentativ undersökning som inte bara studerar *om* en utredning inletts utan också belyser kvaliteten i de utredningar som gjorts samt *hur* polisen kan bli bättre.

Rapporten vänder sig främst till polisen, men även till åklagarväsendet och andra som är intresserade av polisens arbete med misshandelsanmälningar.

Studien har utarbetats och genomförts av Anna Eksten, utredare vid Brå, som också är författare till rapporten. Majoriteten av de studerade förundersökningarna har genomlästs och inkodats av Emma Ekström. Rapporten är granskad av Professor Leif GW Persson. Värdefulla synpunkter på rapporten har också lämnats av Ylva Evers och Tommy Sundlén vid Rikspolisstyrelsen samt Håkan Larsson vid Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Göteborg.

Stockholm i januari 2009

Jan Andersson
Generaldirektör

Stina Holmberg
Enhetschef

Sammanfattning

År 2007 gjordes cirka 34 000 anmälningar till polisen om misshandel där målsäganden var obekant med gärningspersonen. Av dessa personupplärdades 16 procent, det vill säga ledde till åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Huvudfrågan i denna rapport är om och i så fall hur personuppläringen för denna typ av brott skulle kunna öka.

Det svar som ges är att det *finns* en klar potential för polisen att öka personuppläringen genom ett mer effektivt utredningsarbete. I viss utsträckning handlar det om att lägga ned mer arbete på att försöka lösa ärendena innan de läggs ned. En sådan förändring i arbetssätt torde i viss utsträckning kräva att mer resurser avsätts för utredningsarbete inom polisen. Men studien pekar också på åtgärder som skulle kunna leda till fler lagföringar utan att det behövs mer resurser. I det sammanhanget lyfter Brå fram betydelsen av att genomföra första-handsåtgärder (se s. 12), redovisa fler förundersökningsprotokoll, även om det inte finns någon stödbevisning utöver den målsägandes berättelse, samt i större utsträckning ge återkoppling mellan de olika leden i rättskedjan.

Studien är gjord på uppdrag av Rikspolisstyrelsen för att bidra till polisens utvecklingsarbete. Detta är den andra av två delstudier.

Det typiska misshandelsfallet är “nöjesrelaterat”

Ett fall av misshandel av en obekant kan se ut på många olika sätt. Dock rör sig majoriteten om relativt lindriga fall av nöjesrelaterad karaktär, det vill säga misshandel i samband med krogbesök och privata fester. Det typiska fallet är en misshandel med små skador där inga vapen eller tillhyggen har använts och målsäganden inte uppsöker sjukhus. (Endast en femtedel kan utifrån våldets karaktär och uppstådda skador karaktäriseras som allvarliga fall.) Misshandeln utspelas på en helgnatt mellan två unga, berusade, svenska män, som inte är missbrukare eller har ett kriminellt förflutet och föranleds av en dispyt mellan parterna. Inga fler ger sig in i bråket, men vänner till parterna blir vittnen till händelsen.

Genomgång av 615 ärenden

Studien är en riksrepresentativ undersökning som bygger på ett slumpmässigt urval av 615 ärenden från ettårsperioden 1 september 2006 till 31 augusti 2007. Brå har beställt in och studerat hela akten i varje ärende. I akten finns förutom själva anmälan också information om eventuella polisiära insatser som förhör samt tjänsteanteckningar, rättsintyg och annan information som framkommit under första-handsåtgärder och under en eventuell förundersökning.

Därutöver har intervjuer gjorts med åklagare, förundersökningsledare och utredande poliser.

Brå har också analyserat om det skett en ökning i polisens benägen-

het att göra en anmälan på eget initiativ, mot målsägandens vilja. Eftersom sådana anmälningar ofta är svåra att utreda skulle en ökning ha försämrat förutsättningarna att öka antalet uppkläringar. För att studera den frågan har misshandelsanmälningarna med obekant gärningsman det studerade året 2006–2007 jämförts med ett representativt slumpmässigt urval på 600 anmälningar för år 2001.

Någon form av utredningsåtgärd vidtas i 85 procent av ärendena

I 85 procent av alla anmälningar om misshandel mellan obekanta vidtas någon form av utredningsåtgärd inklusive eventuella förstahandsåtgärder på platsen. I nio av tio fall inleder polis eller åklagare en förundersökning. Dock är det inte lika vanligt att en reell utredning inleds. Faktiska *förundersökningsåtgärder* vidtas i två tredjedelar av alla anmälningar och endast en dryg femtedel av alla anmälningar redovisas till åklagare genom ett förundersökningsprotokoll.

Förstahandsåtgärder ökar chansen att ärendet klaras upp

Personuppkläringen är högre i de ärenden där förstahandsåtgärder har vidtagits än i övriga fall. Det framgår av tabell 1. Skillnaden kan förklaras av att förstahandsåtgärderna bidrar till att skapa bättre förutsättningar för den fortsatta utredningen.

Tabell 1. Andel personuppklarade ärenden där förstahandsåtgärder har vidtagits respektive inte vidtagits. I tabellen ingår endast fall där förstahandsåtgärder varit möjliga.

Ärenden	Vidtagna förstahandsåtgärder n=234	Ej vidtagna förstahandsåtgärder n=133
Personuppklarade	22 %	12 %
Nedlagda	78 %	88 %
Totalt	100 %	100 %

Fyra kriterier för att ett åtal ska väckas

Vid intervjuer med åklagare framkom att det var fyra kriterier som de anser bör vara uppfyllda för att ett åtal ska väckas i denna typ av ärenden (det vill säga att ärendet personuppklaras). Avgörande är således att det finns *en känd misstänkt, att målsäganden är känd* och att det finns *en tydlig och trovärdig berättelse från målsäganden av händelseförloppet*. Önskvärt, men inte nödvändigt, är också att det finns *stödbevisning* i form av till exempel ett erkännande, vittnesutsagor, rättsintyg eller teknisk bevisning

Brå:s statistiska analys av vilka FU-protokoll som leder till åtal bekräftar åklagarnas syn. Nästan alla uppfyllde de tre första kriterierna, men 40 procent av de ärenden som ledde till åtal var inte styrkta ge-

nom stödbevisning. Att det finns stödbevisning ökar chansen för åtal, men det intressanta är att en stor del av förundersökningsprotokollen utan stödbevisning också leder till åtal. Eftersom många av de nedlagda ärendena uppfyller alla kriterier utom stödbevisning talar detta för att andelen personupplklarade ärenden skulle kunna öka om polisen redovisade fler ärenden utan stödbevisning till åklagarna.

Personupplklaringen bör kunna öka med 10–20 procentenheter

Totalt sett läggs 78 procent av alla anmälningar ned och leder därmed inte till förundersökningsprotokoll. Brå har studerat vilka kriterier som saknas för åtal i vart och ett av dessa ärenden. Det absolut vanligaste är problemet är att det inte finns en känd gärningsperson (60 %). I en fjärdedel av de nedlagda ärendena är huvudproblemet att det saknades stödbevisning.

Utifrån de återstående nedlagda ärendenas huvudproblem har Brå i varje enskilt fall studerat i vilken utsträckning det finns möjliga åtgärder som inte vidtagits, men som skulle kunna lösa detta problemet. I 60 procent av de nedlagda anmälningarna finns möjlighet till sådana givande utredningsåtgärder. Dessa nedlagda ärenden med ”odragna trådar”¹ motsvarar nästan hälften av alla inkomna anmälningar.

Andelen ärenden med fler trådar att utreda i kombination med andelen ärenden som lagts ned trots att det endast saknades stödbevisning visar att det finns en stor potential att öka personupplklaringen. Brå bedömer att personupplklaringen skulle kunna öka med 10 till 20 procentenheter från dagens 16 procent till 25–35 procent.

Ärenden med motanmälan prioriteras ofta bort även om de skulle kunna utredas

En jämförelse har gjorts mellan de ärenden där polisen har gjort alla möjliga, givande utredningsåtgärder med dem där givande utredningsåtgärder kvarstår. I analysen har endast de anmälningar ingått som hade goda möjligheter att utredas.

Ärenden som löper en ökad risk att bortprioriteras är de som är *lindriga* och de som innehåller en *motanmälan* eller om *målsäganden inte vill samarbeta*. Risken att ärendet blir bortprioriterat är också större ju mer arbete som skulle krävas för att klara upp det, till exempel att det vid anmälningstillfället saknas en känd gärningsperson och/eller stödbevisning trots att det finns tips och uppslag att arbeta med.

Risken att ett ärende bortprioriteras ökar också om målsäganden är onykter och om båda parter tycks vara av utländsk härkomst. Dock är så inte fallet vid allvarlig misshandel. I analysen har ingenting hittats som tydligt förklarar dessa skillnader.

¹ För definition av ”odragna trådar” se s. 12.

Polisen initierar fler anmälningar mot målsägandens vilja i dag än för fem år sedan

De intervjuade poliserna ger en bild av att de i dag mer konsekvent lever upp till kravet om rapporteringsplikt vid misshandelsbrott, oavsett om offret vill göra en anmälan eller inte. Om så är fallet kan det tänkas påverka andelen ärenden som är möjliga att klara upp, eftersom utredningen försvåras om inte målsäganden vill delta.

Genomgången bekräftar polisens bild. Andelsmässigt har anmälningar där polisen är initiativtagare ökat med 9,5 procentenheter från 3 procent år 2001 till 12,5 procent året för undersökningen 2006–2007. Detta innebär en reell ökning med cirka 3 500 ärenden. Den förändringen i praxis förklarar 40 procent av ökningen av misshandelsanmälningar sedan år 2001.

Hur kan polisen öka personuppleringen?

I rapportens avslutande kapitel diskuterar Brå hur polisen kan gå till väga för att öka uppleringen. Sammanfattningsvis lämnas följande förslag:

- Öka andelen ärenden där förstahandsåtgärder vidtas.
- Dra i större utsträckning i de givande trådar som finns även om det rör sig om tidskrävande fall, lindriga fall och fall med motanmälningar.
- Överväg system med någon form av checklista/“prestationsindikatorer”.
- Låt inte utredningsbenägenhet påverkas av parternas härkomst.
- Avstå inte från att redovisa förundersökningsprotokoll bara för att stödbevisning saknas i ärendet.
- Ge mer vägledande feedback i alla led.
- Diskutera den ökade andelen anmälningar mot målsägandens vilja och hur dessa bör hanteras.

Inledning

Varje år anmäls över 1,2 miljoner brott i Sverige. Av dem leder endast 17 procent till personuppläring i form av åtal, åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande. De flesta anmälda brott läggs ned under utredningsfasen om de inte har skrivits av direkt vid anmälan. Trots detta är selektionsmekanismerna i detta tidiga skede en jämförelsevis outforskad del av rättskedjan.

De senaste åren har man inom polisen haft en ambition att öka uppläringen av mängdbrott, även kallat vardagsbrott, vilka står för den största delen av de anmälda brotten (ca 800 000 per år). Professor vid Rikspolisstyrelsen, Leif GW Persson, gjorde hösten 2005 en studie där han kom fram till att man i synnerhet skulle kunna höja andelen upplärade misshandelsbrott med obekant gärningsman. Det är till största delen den typen av misshandelsfall som populärt kallas för gatuvåld. Brå genomför därför på uppdrag av Rikspolisstyrelsen en undersökning för att belysa polisens arbete med denna typ av misshandelsbrott. Detta är den andra av två delstudier.

I den första delen (Brå 2007:12), där två polisområden studerades, konstaterade Brå att drygt hälften av de anmälda misshandelsbrotten med obekant gärningsman aldrig blev föremål för någon reell polisutredning över huvud taget även om en förundersökning inleddes i de flesta fallen. Vanligtvis lades ärendet ned efter någon vecka utan att någon utredningsåtgärd hade vidtagits. Anmälningar där det fanns motanmälningar, fall där målsäganden inte vill samarbeta samt anmälningar där båda parter hade utländsk härkomst utreddes i betydligt lägre omfattning än övriga anmälningar.

Totalt sett var det endast åtta procent av anmälningarna som blev personupplärade. Det är dock viktigt att känna till att urvalet endast bestod av polisleda förundersökningar. Grova våldsbrott med en känd gärningsman, vilka är de som oftast klaras upp, leds normalt av en åklagare. Brå:s bedömning var att ytterligare 20 procent av de helt outredda anmälningarna hade goda förutsättningar att utredas och klaras upp. Om alla dessa fall skulle leda till åtal skulle personuppläringen för de polisleda misshandelsanmälningarna höjas från 8 till 19 procent.

I denna andra del kommer ett bredare grepp att tas när det gäller i vilken utsträckning polisen skulle kunna höja uppläringen av "gatuvåldet" i Sverige. Undersökningen är riksrepresentativ med ett urval från hela landet. I motsats till den första delstudien kommer möjligheterna att öka uppläringen att sökas, inte bara bland de anmälningar som aldrig blev föremål för någon utredning, utan även bland dem där man har vidtagit utredningsåtgärder, men där förundersökningen sedan har lagts ned. Även om dessa anmälningar inte stod i fokus för Brå:s första studie framgick i den att endast en fjärdedel av de ären-

den, där utredningsåtgärder hade vidtagits, hade lett till förundersökningsprotokoll.

Syfte och frågeställning

Studiens fråga är om och i så fall i vilken utsträckning polisen kan öka personuppleringen vid anmälningar om misshandelsbrott mellan obekanta. Utgångspunkten är professor Leif GW Perssons antagande om att en ökning är möjlig samt resultatet i den första delrapporten. I denna studie belyses också *hur* personuppleringen i så fall skulle kunna öka. För att besvara frågan har Brå studerat vilka utredningsåtgärder som är givande och i vilken utsträckning det i nerlagda ärenden finns givande åtgärder som inte vidtagits.

Därutöver kommer frågan om en ökad personupplering att ses utifrån ett annat perspektiv, nämligen om det i dag tas upp fler svårutredda anmälningar som därmed sänker uppleringsprocenten. Det som studeras är om andelen anmälningar som har initierats av polisen mot offrets vilja har förändrats över tid. Om brottsoffret inte vill att någon anmälan ska göras är han eller hon sällan samarbetsvillig, vilket både försvårar utredningen och sänker polisens motivation att utreda brottet.

Rapporten är uppbyggd kring följande frågor:

1. Vilka utredningsåtgärder är givande, det vill säga bidrar till att lösa denna typ av brott?
2. I hur stor andel av ärendena är givande utredningsåtgärder (se definition på nästa sida) inte gjorda trots att det fanns förutsättning att göra dem?
3. Finns det problem i polisens prioriteringar?
4. Har andelen polisinitierade anmälningar mot målsägandens vilja ökat?

Skillnader jämfört med delstudie ett

Den första delstudien var relativt begränsad i sitt fokus, bland annat eftersom det rörde sig om ett utforskat område, där det var osäkert vad studien skulle ge. Denna studie har en bredare ansats och skiljer sig därmed från den första delstudien i tre avseenden. För det första är frågan inte endast om en utredning inletts eller inte, utan här studeras möjligheten att höja uppleringen under hela utredningsprocessen. Oberoende av i vilket skede ärendet lagts ned har Brå studerat om fler utredningsåtgärder var möjliga. För det andra är denna gång även förstahandsåtgärderna inkluderade när vidtagna utredningsåtgärder studeras, medan sådana åtgärder hade exkluderats i den första studien. En tredje skillnad är att denna studie, i motsats till den förra, inte enbart gäller polisleda utan även åklagarleda förundersökningar eftersom en stor andel av polisarbetet sker i åklagarleda ärenden.

Definitioner

I rapporten används en del begrepp som rör polisens utredningsarbete. Dessa är väl kända för polisen men kan behöva förklaras för att rapporten ska bli begriplig även för andra läsare. Dessutom förekommer i texten ett par begrepp som Brå definierat på egen hand och som kräver en förklaring. Därför redogörs nedan för ett antal centrala begrepp i rapporten.

Misshandel av obekant gärningsman

Utifrån uppgifter i anmälan sätts en brottskod på varje ärende som kommer in till polisen. Brottskoderna står för vilken typ av brott det rör sig om. De brottskoder som har valts ut i denna undersökning är de som rör misshandel där gärningsmannen varit obekant för målsäganden.

Utredningsåtgärder och förstahandsåtgärder

Utredningsåtgärder kan till exempel vara att polisen hör ett vittne eller håller en fotokonfrontation. Det som här kallas förstahandsåtgärder² (ibland även kallat inledande utredningsåtgärder) är utredningsåtgärder som vidtas innan förundersökningen har inletts av den eller de poliser som kommer till brottsplatsen eller den som tar emot anmälan om brott.

"Givande utredningsåtgärder"

Med givande utredningsåtgärder avses utredningsåtgärder, som utifrån vad som saknas i varje enskilt fall för att ärendet ska klaras upp, skulle kunna bidra till att lösa det problemet. Vilka utredningsåtgärder som är givande avgörs alltså från fall till fall.

"Odragna trådar"

Odragna trådar är givande utredningsåtgärder som inte är gjorda trots att de hade varit möjliga att genomföra.

Goda förutsättningar att utredas

För att ett ärende ska anses ha goda förutsättningar att utredas har Brå ställt som krav att det initialt ska finnas minst tre möjliga, givande utredningsåtgärder.

"Prioriterade och oprioriterade ärenden"

De ärenden i urvalet som har goda förutsättningar att utredas har Brå delat in i "prioriterade" respektive "oprioriterade" av polisen. De prioriterade ärendena är de som polisen har satsat på i utredningsfasen genom att vidta möjliga, givande utredningsåtgärder. De ärenden

² 23 kap. 3 § 3 st. rättegångsbalken.

som har haft goda förutsättningar att utredas men där odragna trådar kvarstår när ärendet lagts ned kallas för oprioriterade ärenden.

"Huvudproblem"

Den information som först och främst saknas för att brottet ska kunna klaras upp och bli personupplärat.

Polisledd/åklagarledd förundersökning

Oftast är förundersökningen (FU) polisledd, det vill säga förundersökningsledaren är en polis. Vid grov misshandel där det finns en identifierad misstänkt gärningsman är dock förundersökningen i regel åklagarledd. Vid anmälningar om misshandel mellan obekanta är de allra flesta förundersökningar polisledda, åtminstone i inledningsfasen, eftersom gärningsmannen ofta är okänd. Ungefär en fjärdedel av förundersökningarna om misshandel mellan obekanta är helt eller delvis åklagarledda.

Förundersökning och förundersökningsprotokoll

När polis eller åklagare anser att det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har begåtts, ska förundersökning inledas. Avsikten är att utreda vem som kan misstänkas för brottet och om det finns tillräckliga bevis för att väcka åtal. I en majoritet av alla anmälningar om misshandel inleds en förundersökning. I de fall där förundersökningsledaren gör bedömningen att det finns tillräckliga skäl för åtal redovisar han eller hon ärendet till åklagaren genom att färdigställa ett så kallat förundersökningsprotokoll (FU-protokoll). Är förundersökningsledaren åklagare ger denne direktiv till polisen att färdigställa ett FU-protokoll. När ett FU-protokoll redovisas till åklagare är polisens del av rättskedjan avslutad. Ett mått på polisens arbete brukar därför vara antal redovisade FU-protokoll inom olika brottstyper. Åklagaren avgör i sin tur om åtal ska väckas.

Nedlagda/avskrivna ärenden

Vid en del anmälningar inleds aldrig någon förundersökning. Än vanligare vid denna typ av brott är att förundersökningen läggs ned och inte leder fram till ett FU-protokoll. De läggs ned under utredningens gång till följd av att utredningen inte bedöms leda fram till att ett FU-protokoll kan sammanställas. Åklagaren lägger i sin tur ned FU-protokoll om han/hon inte tycker att de håller för åtal. Att en förundersökning inleds är alltså långt ifrån samma sak som att brottet kommer att leda till åtal och bli personupplärat.

Uppklarade brott

Att ett brott klarats upp innebär antingen att en person bundits till brottet (personupplärat) eller att brottet har blivit så kallat "tekniskt upplärat". Att ett brott har blivit personupplärat innebär antingen

att åtal väckts, strafföreläggande utfärdats eller åtalsunderlåtelse meddelats. Att ett brott blivit *tekniskt uppklarat* innebär att någon annan form av klarläggande gjorts, till exempel att gärningen inte är ett brott i juridisk mening eller att brottet begicks av en minderårig (som inte kan lagföras).

Utländsk härkomst

En fråga i rapporten är om polisens prioriteringar styrs av om parterna är "invandrare". Syftet är inte främst att ta reda på om parterna verkligen, enligt vedertagna definitioner, har utländsk bakgrund utan om de i anmälan framstår som invandrare för polisen. Utländsk härkomst har därför kategoriserats utifrån om informationen i fritexten, namn och signalement ger en bild av att personen har utomnordisk härkomst.

Metod

Genomgång av 615 ärenden

Studien är en riksrepresentativ undersökning. Brå har utifrån ett-årsperioden den 1 september 2006 till den 31 augusti 2007³ dragit ett slumpmässigt representativt urval på 600 anmälningar gällande misshandel med obekant gärningsman där brottsoffret är över 15 år. Urvalet har kompletterats med ytterligare 50 slumpvis dragna *grova* misshandelsbrott samt 50 slumpvis dragna anmälningar som lett till ett *förundersökningsprotokoll*. Detta för att dessa typer av ärenden inte ska bli för få vid olika jämförelser i analysarbetet. Sammantaget har alltså 700 ärenden plockats ut.

Brå har beställt hela akten i varje ärende. I akten finns förutom själva anmälan också information om eventuella polisiära insatser samt förhör, tjänsteanteckningar, rättsintyg och annan information som framkommit under förstahandsåtgärderna och under en eventuell utredning.

Ett kodschema har upprättats med ett 100-tal variabler utifrån frågeställningarna i studien. Vidtagna utredningsåtgärder har registrerats men även vilka utredningsåtgärder som det fanns möjlighet att göra. En stor del av variablerna avser omständigheter kring brottet, dels sådant som rör brottsituationen, dels sådant som rör de inblandade parterna.⁴

Urval och bortfall

Avsikten med urvalet är att det ska vara representativt. Därför är urvalet i studien ett obundet slumpmässigt draget urval av alla inkomna anmälningar om misshandel mellan obekanta under den studerade ettårsperioden. För att försäkra oss om att urvalet är representativt och inte på något vis snedfördelat har det kontrollerats mot uppgifter för samma tidsperiod i kriminalstatistiken. Till exempel är fördelningen mellan könen för den målsägande densamma i urvalet som i samtliga anmälningar om misshandel mellan obekanta under ettårsperioden i kriminalstatistiken. I 80 procent av fallen är brottsoffret en man och i 20 procent en kvinna i både urvalet och kriminalstatistiken. Inte heller när det gäller övriga kontrollerade variabler finns det några beaktansvärda skillnader mellan urvalet och samtliga anmälningar i kriminalstatistiken. Vilka variabler som kontrollerats för framgår i bilaga 2.

Av de 700 anmälningarna som beställdes har vissa anmälningar sorterats bort för att de av olika anledningar inte kan sägas ingå i urvalet. Således har tio anmälningar rensats bort för att de även inne-

³ I fortsättningen benämns tidsperioden "ettårsperioden 2006–2007".

⁴ Kodschemat finns i bilaga 1.

fattade ett annat grövre brott än misshandeln och för att det då med största sannolikhet är det andra grövre brottet som främst styr om utredningsåtgärder vidtas. Ytterligare 27 anmälningar har rensats bort för att de i realiteten inte handlade om misshandel utan om försök till misshandel.

Därutöver finns det ett mer renodlat bortfall på 48 ärenden. Detta bortfall består av ärenden som av olika skäl inte fanns i polisens arkiv vid tidpunkten för beställningen och i några fall av ärenden där delar av utredningen saknas i akten. Att anmälningar inte finns i polisens arkiv kan bero på flera olika saker, till exempel att utredningsgrupperna inte har arkiverat avslutade ärenden eller att ärenden är utlånade eller återupptagna.

Detta bortfall är sju procent av urvalet. De olika skälen till att ärenden inte ingår i studien anges i tabell 1.

Tabell 2. Beskrivning av urval och bortfall.

Beställda anmälningar	700
Grövre brott	10
Försök till misshandel	27
Ej inkomna ärenden (<i>bortfall</i>)	48
Kvarvarande ärenden i studien	615

Totalt sett ingår alltså 615 anmälningar i studien. Av dessa 615 ärenden avser 540 grundurvalet (ursprungligen 600) och 75 tilläggsurvalet (ursprungligen 100).

Bortfallsanalys

Brå har vissa uppgifter även om de ärenden som ingår i bortfallet, vilket gör det möjligt att studera om de ärendena skiljer sig från de ärenden som ingår i studien. Det som är särskilt viktigt att granska är om bortfallet består av en hög andel återupptagna ärenden, eftersom andelen utredda och uppklarade anmälningar skulle öka om dessa ärenden ingick i studien. Så var dock inte fallet. Endast fyra anmälningar var återupptagna vid tillfället för beställningen. Det mest sannolika är därför att det till största delen rör sig om ärenden som blivit liggande hos utredare eller på annat sätt inte har blivit ordentligt arkiverade efter att de avslutats.

Vid en jämförelse mellan bortfallet och urvalet framkom inget som tyder på att det finns någon systematik i bortfallet utan det verkar röra sig om vad som kan betraktas som ett slumpmässigt bortfall. Bortfallet och urvalet skiljde sig endast marginellt när det gäller andel inledda förundersökningar, andel förundersökningsprotokoll, andel personuppklarade, fördelning över nedläggningsgrunder, fördelning

på de olika brottskoderna, andelen polis- respektive åklagarledda förundersökningar samt gärningspersonernas kön.

Teknisk uppkläring överutnyttjas

Många av de tekniskt uppklarade anmälningarna kommer att studeras utifrån möjligheten att de skulle kunna ha lett till personuppkläring.

Både i delstudie ett och i denna studie har framkommit att de avskrivningsgrunder som leder till att ärendet blivit ”tekniskt uppklärat” tycks överutnyttjas för denna brottstyp. Ser man till samtliga 540 anmälningar i grundurvalet, så registrerades närmare en tredjedel som tekniskt uppklarade, vilket överensstämmer med den officiella kriminalstatistiken. Brå:s genomgång visar dock att andelen som i realiteten är tekniskt uppklarade är avsevärt lägre. Endast sju procent var reellt tekniskt uppklarade i urvalet. I analysen av potentialen att öka personuppkläringen för misshandel mellan obekanta kommer därför även de ärenden i urvalet som felaktigt kodats som tekniskt uppklarade att ingå.

Intervjuer och gruppdiskussioner med åklagare, FU-ledare och utredande poliser

Som ett komplement till genomgången av ärenden har tre åklagare, som arbetar med mängdbrottsärenden, intervjuats. Parallellt med denna studie görs också en kompletterande studie som avser att belysa skillnader i utredningsbenägenhet mellan olika FU-ledare för att utröna ifall det har betydelse vem som är FU-ledare för att ett ärende om misshandel mellan obekanta ska utredas eller inte. I den studien har intervjuer och gruppdiskussioner med FU-ledare och polisiära utredare genomförts. Resultaten har i vissa delar även använts i denna studie. Studien om FU-ledare kommer att presenteras under våren 2009.

Jämförelse över tid av polisinitierade anmälningar mot målsägandens vilja

För att se om det skett förändringar i polisens benägenhet att på eget initiativ göra en anmälan om misshandel mellan obekanta när brotts-offret uttryckligen inte vill göra det har det studerade året 2006–2007 jämförts med år 2001. Ett slumpmässigt urval på 600 anmälningar har därför dragits även för år 2001. Dessa har sedan gått igenom för att se i hur stor andel polisen var initiativtagare till anmälan. Eftersom uppgiften om vem som är anmälare sällan fylls i av polisen är det nödvändigt att läsa fritexten för att förstå om det är polisen eller någon annan som är initiativtagare till anmälan.

Disposition

Rapporten inleds med en beskrivning av det anmälda våldet utifrån de uppgifter som kommit fram i de genomgångna anmälningarna. I det följande kapitlet redovisas i hur stor andel av anmälningarna som polisen vidtar olika utredningsåtgärder och hur stor andel av ärendena som personuppkläras.

Därefter kommer ett kapitel som avser att utröna vilka utredningsåtgärder som är givande. För att göra detta redogörs först för vilken information som behövs för att misshandel mellan obekanta ska leda till åtal och därmed vilken information som utredningsåtgärderna bör leda fram till. Därefter redogörs för vilka utredningsåtgärder som leder fram till den informationen. För att ta reda på hur mycket personuppkläringen skulle kunna höjas vid denna brottstyp handlar efterkommande avsnitt om i hur stor andel av brotten dessa utredningsåtgärder inte är gjorda trots att det fanns förutsättning för dem. I det följande avsnittet analyseras vad som påverkar om polisen gör allt de kan i ett ärende med många uppdrag (prioriterar eller inte prioriterar det). Därefter diskuteras förändringar i polisens benägenhet att ta upp anmälningar mot de inblandades önskan. Ett avslutande kapitel sammanfattar hur polisen skulle kunna höja personuppkläringen för misshandel mellan obekanta.

Gatuvåldets karaktär

I detta kapitel ges en beskrivning av hur misshandel mellan obekanta ser ut utifrån genomgången av anmälningarna i studien. Avsnittet ger en fingervisning om hur "gatuvåldet" ser ut. Det är dock viktigt att ha i åtanke att det som beskrivs är det *anmälda* våldet. Mörkertalet för denna brottstyp är mycket stort. Enligt den Nationella trygghetsundersökningen (NTU, Brå 2008) beräknas mörkertalet vara så högt som två tredjedelar av alla misshandelsbrott. I NTU framkommer också att det anmälda våldet generellt är grövre än det som inte anmäls samt att olika kategorier av brottsoffer är olika benägna att anmäla misshandelsbrott. Även om det som beskrivs inte representerar samtliga "verkliga" brott, ger avsnittet en korrekt bild av det gatuvåld som utredande poliser kommer i kontakt med och fattar beslut kring. En liknande genomgång gjordes redan i den första delrapporten men görs nu i en ny version eftersom urvalet denna gång är representativt för hela riket.

Under den studerade ettårsperioden gjordes ca 34 000 anmälningar om misshandel där målsäganden var *obekant* med gärningsmannen vilket motsvarar cirka hälften av samtliga misshandelsbrott mot personer som är 15 år och äldre. Även om brottskoden heter misshandel av obekant gärningsman är det inte ovanligt att parterna känner till varandra. Vid privata fester är det ofta en kompis till en kompis där till exempel båda känner värden. Det kan även röra sig om grannar eller personer som går på samma skola eller brukar vistas på samma uteställen. Att parterna inte var helt okända för varandra var fallet i cirka en fjärdedel av ärendena.

Misshandelns kännetecken

Det vanligaste scenariot vid en anmälan om misshandel mellan obekanta är att det rör sig om *en* gärningsman och *ett* brottsoffer. I ett fåtal fall var det flera gärningsmän och i fem procent av anmälningarna rörde det sig om "gängbråk", det vill säga att det på båda sidor var flera personer inblandade.

"Misshandel" är den vanligaste brottsrubriceringen i anmälningarna. Endast nio procent har rubricerats som *grov* misshandel och i några få fall har misshandeln karaktäriserats som ringa. Andra mått har i studien tagits fram för att få större spridning på skillnader i allvarlighetsgrad. Anmälningarna har kategoriserats utifrån tre aspekter: våldets karaktär, hur allvarligt skadad målsäganden blivit samt i vilken mån målsäganden uppsökt sjukhus på grund av sin skada.

Kategorin "misshandelns karaktär" har tredelats på följande sätt:

1. Fall som inrymmer knuffar och enstaka slag
2. Fall som inrymmer en serie av knytnävsslag eller sparkar
3. Fall som inrymmer slag och sparkar på en liggande person eller knivhugg och slag med föremål mot huvudet.

Fyra av fem av misshandelsfallen hamnar i kategori ett eller två. Det allra grövsta våldet är således mindre vanligt. Det är inte heller vanligt att misshandeln leder till allvarliga skador som hjärnskakning, frakturer, mycket blodvite, allvarliga tandskador eller stickskador. Endast elva procent ledde till den typen av skador. Det vanligaste var att misshandeln resulterade i mindre skador som rodnader, sår, blåmärken, svullnader, lite blodvite eller mindre tandskador (46 %) medan en dryg tredjedel inte alls ledde till synliga skador eller endast till mycket små rodnader.

En följd av att de flesta inte fick några allvarligare skador medför också att majoriteten, 60 procent, inte uppsökte sjukhus efter misshandeln. Av dem som uppsökte sjukhus var det relativt många som inte primärt gjorde det för att behandla skadorna utan för att få dem dokumenterade inför en eventuell rättegång. En tredjedel av dem som uppsökte sjukhus blev förda dit med ambulans eller hade så allvarliga skador att de blev inlagda (13 procent av samtliga fall).

Ovanstående variabler har vägts samman till ett samlat mått på misshandelns totala allvarlighetsgrad. Med det måttet framstår närmare en femtedel av fallen som ”allvarliga”, vilket kan jämföras med att endast en tiondel juridiskt sett karakteriserats som grov misshandel.

Tabell 3. Andelen anmälda brott fördelat på allvarlighetsgrad.

Lindrig misshandel	43 %
Misshandel	38 %
Allvarlig misshandel	19 %

Brå har också analyserat i vilken utsträckning misshandelsfallen varit särskilt uppseendeväckande⁵. Det kan till exempel handla om att misshandeln varit synnerligen hänsynslös eller ”helt oprovocerad”, det vill säga utan någon form av dispyt före misshandeln. 10 procent av anmälningarna har kategoriserats som sådana.

Intressant är också att studera hur vanligt det är att gärningsmannen använt någon form av vapen, med tanke på att det är något som ofta lyfts fram i kvällstidningar vid beskrivningar av gatuvåldet. Någon form av tillhygge hade förekommit i 12 procent av anmälningarna. Det kan till exempel vara en flaska, en sten eller ett rör. Kniv användes i en procent av ärendena och skjutvapen i 0,2 procent, vilket i urvalet motsvarar ett fall. I vissa av fallen har vapnet inte använts till själva misshandeln utan som ett hot.

⁵ Den instruktion som gavs till kodaren var att bedöma i vilken utsträckning de enskilda misshandelsfallen varit uppseendeväckande på ett sådant sätt att de skulle tänkas tas upp i en kvällstidning.

På kvällen i offentlig miljö

Drygt hälften av de anmälda misshandelsbrotten sker utomhus på allmän plats på helgkvällar. En fjärdedel sker på eller i anslutning till krogen, till exempel i krogkön. Åtta procent sker i andra offentliga lokaler, till exempel en mataffär. Vanligen inträffar även den typen av misshandel kvällstid och är också relaterad till uteliv, till exempel kvälls- och nattöppna butiker som Seven-elevenbutiker i krogtäta områden. Åtta procent av de anmälda misshandelsbrotten skedde på privata fester och fem procent i eller i anslutning till kollektivtrafiken.

Tre fjärdedelar av de anmälda misshandelsbrotten äger rum på kvällar och nätter, närmare bestämt mellan kl. 21.00 och 04.00. Av dessa inträffar majoriteten på helgnätterna, natten mot lördag och söndag. Över hälften av alla anmälningar görs under helgkvällar och -nätter. De mest kritiska timmarna är mellan 24.00 och 03.00. Under resten av veckan fördelar sig det anmälda misshandelsvåldet relativt jämnt med en något högre andel på torsdagskvällar och -nätter.

De inblandade parterna är oftast onyktra män

I 80 procent av fallen är *brottsoffret* en man och i 20 procent en kvinna. Det är en annan bild än den vid misshandel där parterna är bekanta, då kvinnliga offer dominerar.

I de allra flesta anmälningar kommer det också fram om *gärningspersonen* är en man eller en kvinna utifrån identitet eller signalement. Sammanställningen från studien visar att gärningspersonen är en man i 93 procent av fallen.⁶ I de fall där gärningspersonen var en kvinna var även målsäganden det i 90 procent av fallen. Kvinnor misshandlar främst kvinnor när de misshandlar en obekant. I det stora hela består dock "gatuvåldet" av män som slår män. Männerna hade i 99 procent av fallen blivit misshandlade av en annan man.

Både målsäganden och gärningsmannen är generellt unga. Hälften av de inblandade är yngre än 24 år, och en tredjedel är 20 år eller yngre. I stor utsträckning sker misshandeln mellan personer i någotlunda samma ålder.

Båda parter är ofta alkoholpåverkade. 71 procent av målsägandena framstod utifrån anmälan som alkoholpåverkade och nästan lika många av gärningsmännen. I 60 procent av fallen var båda parter onyktra eller fulla. Endast i 17 procent av fallen var båda nyktra.

Däremot tyder anmälningarna sällan på att någon av de inblandade är missbrukare. Utifrån det material som fanns i akten framstod fem procent av de inblandade parterna som missbrukare. Sannolikt speglar detta inte den verkliga andelen missbrukare som är inblandade i våld mellan obekanta utan den låga andelen förklaras av att detta är en grupp individer som generellt är mindre benägna att anmäla brott. Samma resonemang förklarar antagligen varför endast

⁶ Mot denna bakgrund används i fortsättningen begreppet "gärningsman".

fyra procent av målsägandena framstår som kriminella personer. När det gäller gärningsmännen är den siffran 15 procent.

Oftast har båda parter samma etniska härkomst

I den första studien framkom bilden att den absolut vanligaste kombinationen av målsägandens och den misstänktes etniska härkomst är att båda är svenskar, och det är också den vanligaste kombinationen i denna studie. Svenskar misshandlas främst av svenskar. Om en av parterna har utländsk härkomst är det vanligaste att även den andra parten har det.

Tabell 4. Samband mellan målsägandens och den misstänktes etniska härkomst, andelar i procent.

	Målsägande Svensk härkomst	Målsägande Utländsk härkomst
Misstänkt Svensk härkomst	65 %	43 %
Misstänkt Utländsk härkomst	35 %	57 %
Totalt	100 %	100 %

Vittnen finns i fyra av fem fall

I de allra flesta fall har någon utöver de inblandade parterna sett misshandeln. Så var fallet i 84 procent av ärendena. Dock är det endast i drygt hälften av anmälningarna som det finns kontaktuppgifter till vittnena i anmälan. Cirka 40 procent av vittnena med kontaktuppgifter bedöms av Brå vara opartiska i den bemärkelsen att de varken var i sällskap med gärningsmannen eller med målsäganden. Bland övriga vittnen är det vanligaste att de är i målsägandens sällskap. I endast tre procent av fallen är en polis vittne till misshandeln.

"Nöjesrelaterad misshandel"

Drygt hälften (55 %) av brotten kan beskrivas som "nöjesrelaterade misshandelsbrott". De sker på helgkvällar och nätter mellan kl. 21 och 04, med en målsägande som är alkoholpåverkad och vistas utomhus på en offentlig plats, ofta på väg till eller från krogen, alternativt befinner sig på krogen eller på en privat fest eller handlar mat efter krogbesöket. I 35 procent av fallen är målsäganden en man under 29 år.

Ett typiskt fall av misshandel med obekant gärningsman är en relativt lindrig misshandel med små skador där inga vapen eller tillhyggen har använts och målsäganden inte uppsöker sjukhus. Misshandeln utspelas utomhus på en helgnatt mellan två unga, berusade, svenska män, som inte är missbrukare eller har ett kriminellt förflutet. Misshandeln föranleds av en dispyt mellan parterna. Inga fler ger sig in i bråket, men vänner till parterna blir vittnen till händelsen.

Andel utredda och uppklarade anmälningar

I detta kapitel beskrivs hur stor andel av anmälningarna som polisen arbetar med och hur många som leder till personuppklarings. Resultaten från både denna och föregående delstudie visar att det vanligaste är att en anmälan om misshandel mellan obekanta leder till att en förundersökning inleds. Närmare bestämt inleds en förundersökning i 83 procent av anmälningarna i delstudie 1 respektive 89⁷ procent i föreliggande riksrepresentativa studie. Dessa höga siffror sjunker dock när stegen därefter studeras, det vill säga hur ofta förundersökningsåtgärder vidtas, utredningen leder till ett förundersökningsprotokoll samt ärendet blir personuppklat. Först beskrivs dock kort vad som händer med de anmälningar där en förundersökning inte inleds.

I ett fall av tio inleds inte en förundersökning

En förundersökning inleddes *inte* i 11 procent av fallen vilket motsvarar 60 anmälningar i urvalet. En tredjedel av dessa har avskrivits på grund av att ”spaningsuppslag saknas” och en tredjedel på grund av att ”brott går uppenbart ej att utreda”. Ytterligare en tredjedel är registrerade så att de i kriminalstatistiken räknas som ”tekniskt uppklarade”. En närmare genomgång visar dock att flera av dem i realiteten inte är tekniskt uppklarade, vilket redogörs för närmare i bilaga 3.

Reella förundersökningsåtgärder i två tredjedelar av alla anmälningar

I denna undersökning ser bilden betydligt mer positiv ut än i delrapport 1 när det gäller andelen anmälningar med vidtagna utredningsåtgärder *efter* inledd förundersökning (alltså exklusive förstahandsåtgärder). I urvalet från delrapport 1, där två polisområden undersöktes år 2005–2006, hade någon sådan utredningsåtgärd endast vidtagits i 45 procent av alla anmälningar. Om man analyserar det nya urvalet på samma sätt, det vill säga utredningsåtgärder exklusive förstahandsåtgärder, är siffran 60 procent. Vid denna jämförelse ingår inte åklagarledda förundersökningar eftersom sådana förundersökningar inte ingick i den första delstudien. (Tas de med är siffran i stället 68 %.)

Varför siffrorna är bättre i denna studie är svårt att veta. Det är möjligt att resultaten från den första delrapporten spridits i polisorganisationen och bidragit till att förbättra resultaten. Rikspolisstyrelsen skickade efter den första rapporten ut en skrivelse där samtliga polismyndigheter uppmanades göra en egen inventering av avslutade miss-

⁷ 85 procent om man endast ser till de polisledda förundersökningarna.

handelsärenden med Brå:s rapport som utgångspunkt. Ett annat alternativ är att de två utvalda polisområdena i den första delrapporten skiljer sig från riket i stort när det gäller att vidta utredningsåtgärder. Det var i synnerhet i storstadsområdet i delrapport 1 som utredningsåtgärder hade vidtagits i låg utsträckning. Huruvida det polisområdet vidtar utredningsåtgärder i lägre omfattning än andra går inte att se i denna studies urval eftersom det rör sig om för få ärenden för att kunna jämföra olika polisområden. Däremot visar en jämförelse av storstadsmyndigheterna Stockholm, Västra Götaland och Skåne med övriga polismyndigheter att det generellt är lägre andel anmälningar med vidtagna förundersökningsåtgärder i storstadsmyndigheterna (56 % respektive 70 % vidtagna utredningsåtgärder). Intressant är att man i storstadsmyndigheterna dock inte har större andel nedlagda ärenden med odragna trådar⁸ än i övriga myndigheter, vilket tyder på att man generellt får in en större andel ärenden med få uppslag. Sannolikt kan det till stor del förklaras av att en okänd gärningsman är betydligt mer okänd i en storstad än i en mindre stad.

Även om resultatet är bättre i denna studie har man fortfarande i en fjärdedel av de polisleda utredningarna, i realiteten aldrig vidtagit någon utredningsåtgärd efter inledd förundersökning.⁹

Förstahandsåtgärder viktiga för uppkläringen

I den förra studien låg fokus endast på i vad mån utredningsåtgärder vidtagits efter inledd förundersökning. I denna studie undersöks däremot inte bara dessa utredningsåtgärder utan även förstahandsåtgärderna. Eftersom mycket av utredningsarbetet genomförs redan på brottsplatsen är förstahandsåtgärderna en viktig del för att öka uppkläringen. Inkluderingen av förstahandsåtgärderna medför dock att resultaten inte i alla delar är jämförbara med resultaten från delstudie 1.

Totalt sett har någon form av utredningsåtgärd, inklusive förstahandsåtgärder, vidtagits i 85 procent av ärendena. I 65 procent har två eller flera åtgärder vidtagits. Till fyra femtedelar består utredningsåtgärden av ett målsägandeförhör i de ärenden där endast *en* åtgärd har vidtagits. I 50 procent av alla anmälningar har tre eller fler åtgärder totalt vidtagits.

⁸ Definieras på sid. 12 och behandlas i kommande kapitel.

⁹ I 85 procent av de anmälningar som är polisleda inleds en förundersökning. I 62 procent av dessa vidtas en förundersökningsåtgärd. Därmed återstår 23 procent av alla polisleda anmälningar där en FU har inletts men inga förundersökningsåtgärder har vidtagits.

Tabell 5. Andel av anmälningarna där olika antal utredningsåtgärder, inklusive första-
handsåtgärder, vidtagits.

Antal utrednings- åtgärder totalt	Andel av anmälningarna
1 eller fler	85 %
2 eller fler	65 %
3 eller fler	50 %
4 eller fler	30 %
5 eller fler	15 %
6 eller fler	9 %

Förhör med målsäganden vanligast

Av de vidtagna utredningsåtgärderna är den vanligaste åtgärden att höra målsäganden. Det görs i 80 procent av alla ärenden. Den näst vanligaste åtgärden är att höra ett vittne, vilket gjorts i 56 procent av fallen. Även att höra en misstänkt är vanligt, 44 procent. I cirka en femtedel av fallen spanar polisen efter gärningsmannen eller försöker på andra sätt komma i kontakt med denne. Lika vanligt är det att polisen försöker komma i kontakt med vittnen, som man inte har kontaktuppgifter till. Mindre vanliga, men förekommande åtgärder, är att polisen haft en fotokonfrontation med målsäganden eller vittnen, säkrat bevis från brottsplatsen, analyserat bilder eller film eller hållit förhör med någon som inte har sett själva misshandeln men som av en eller annan anledning ändå är intressant för utredningen.

Mer långtgående utredningsåtgärder, som i sig ger en indikation om att ärendet har ansetts särskilt prioriterat av polisen, har vidtagits i 8 procent av fallen. I de flesta av dem vidtogs dessutom mer än en sådan ”specialåtgärd”. Det vanligaste var att man hade låtit göra en DNA-analys av spår på brottsplatsen och/eller topsning av en misstänkt. Andra specialåtgärder som förekom var efterlysning i media, teknisk undersökning av brottsplatsen, husrannsakan hos en misstänkt, dörrknackning i närheten av brottsplatsen samt, i ett fall, en rekonstruktion med den målsägande.

En femtedel av ärendena leder till förundersökningsprotokoll

En dryg femtedel av anmälningarna¹⁰ ledde till ett förundersökningsprotokoll (22 %) och redovisades till åklagaren för att denna ska fatta beslut om huruvida åtal ska väckas. I tre fjärdedelar av förundersökningsprotokollen väcktes åtal.¹¹ Totalt blev 15,4 procent av alla

¹⁰ Av alla anmälningar, både polis- och åklagarledda.

¹¹ Det fanns även ett fall där åklagaren beslutade om åtalsunderlåtelse och två fall med beslut om strafföreläggande.

anmälningar personuppljade¹². Att personuppljringen var så låg som åtta procent i den första delrapporten förklaras av att åklagarledda förundersökningar inte ingick. Åklagarledda förundersökningar resulterar oftare i ett förundersökningsprotokoll än polisledda. Även i denna undersökning var personuppljringen 8 procent för de polisledda förundersökningarna, medan den var 42 procent för de åklagarledda.

Tabell 6. Andel personuppljade anmälningar av polisledda resp. åklagarledda utredningar.

	Polisledda	Åklagarledda
Andel personuppljade	8 %	42 %

Till stor del förklaras denna skillnad av att åklagarledda förundersökningar generellt har bättre förutsättningar att leda till personuppljring, eftersom det i dem alltid finns en känd misstänkt och att de i genomsnitt är grövre än de polisledda, vilket generellt gör att mer arbete läggs ned på att försöka utreda dem.

Sammanfattningsvis visar genomgången att polis och åklagare inleder en förundersökning i den absoluta majoriteten av fallen. I en tredjedel av alla anmälningar görs dock aldrig någon reell utredning efter inledd förundersökning. I denna studie vidtogs förundersökningsåtgärder i 68 procent av alla anmälningar, men förundersökningen leder inte som regel till ett förundersökningsprotokoll. En dryg femtedel av alla anmälningar resulterar i ett förundersökningsprotokoll och drygt 15 procent blir personuppljade, vilket i praktiken innebär att de leder till åtal.

Tabell 7. Andel utredda och uppljade misshandelsanmälningar, både polis- och åklagarledda.

Inledd FU	89 %
Vidtagna FU-åtgärder	68 %
FU-protokoll	22 %
Personuppljade	15,4 %

¹² Det vill säga att åtal har väckts eller att åklagaren beslutat om åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande.

Givande utredningsåtgärder

Ett led i strävan att besvara frågan om hur polisen kan höja uppkläringen av misshandelsbrott med obekant gärningsman är att undersöka vilka utredningsåtgärder som generellt sett är mest givande för att klara upp brottet. För att besvara den frågan måste dock först klargöras vilken information som behövs för att brottet ska klaras upp.

Tre åklagare, som arbetar med mängdbrottsärenden vid tre olika åklagarkammare i riket, fick frågan om vad som bör vara klarlagt för att åtal ska väckas vid ärenden om misshandel mellan obekanta. Utifrån intervjuerna framkom tre avgörande kriterier och ett önskvärt:

1. *Att det finns en känd misstänkt.* En självklar förutsättning för ett åtal är att det finns någon att åtala.
2. *Att målsäganden är känd.* Även om det egentligen inte är nödvändigt, ifall det finns vittnen och annan stark bevisning, så menar de intervjuade åklagarna att det är mycket ovanligt att åtal väcks i misshandelsfall där det inte finns någon känd målsägande.
3. *En tydlig och trovärdig berättelse av händelseförloppet.* Den sammantagna bilden av vad målsäganden berättar om händelsen måste ge en tydlig och trovärdig bild av hur misshandeln gick till.

Därutöver är det önskvärt

4. *Att det finns stödbevisning.* Det är önskvärt men inte nödvändigt att något i utredningen utöver målsägandens berättelse styrker vad som har hänt för att åtal ska väckas. Stödbevisningen kan till exempel bestå av vittnesutsagor, rättsintyg och teknisk bevisning. I denna rapport är ett erkännande från gärningsmannen även inräknat som en form av stödbevisning även om den juridiska termen inte innefattar gärningsmannens ståndpunkt.

Den fjärde punkten, att berättelsen på något vis bör vara styrkt, är den mest komplexa. På vilket sätt bör händelsen vara styrkt? En åklagare sammanfattar det så här: ”Det man helst vill ha är ett rättsintyg med skador som överensstämmer med målsägandens berättelse och ett vittne på det. Men det går utan vittne och annan bevisning om berättelsen är trovärdig.”

Vilka förundersökningsprotokoll leder till åtal?

Ett annat sätt att ta reda på vilken information som är avgörande för att ett ärende ska leda till åtal är att se vad som skiljer de förundersökningsprotokoll som leder till åtal från dem som läggs ned.¹³ Eftersom andelen förundersökningsprotokoll i det insamlade materialet endast bestod av 125 fall beställdes ytterligare 50 förundersökningsprotokoll

¹³ En fjärdedel av förundersökningsprotokollen leder inte till åtal.

in för att grupperna i jämförelsen inte skulle bli för små. Totalt ingick 175 förundersökningsprotokoll i jämförelsen varav 137 hade lett till åtal¹⁴ och 41 lagts ned.

Det fanns, föga förvånande, en misstänkt gärningsman i samtliga fall som lett till ett förundersökningsprotokoll. Likaså fanns det en känd målsägande i samtliga dessa fall. Det var dessutom endast tre av förundersökningsprotokollen som inte uppfyllde den tredje punkten med ett tydligt händelseförlopp, vilket innebär att en analys av hur avgörande dessa kriterier verkligen är för om åklagare väcker åtal, inte går att göra. Sammantaget innehåller alltså de allra flesta förundersökningsprotokoll de tre första kriterierna. Det tyder på att polisen har en bild av att åklagaren kräver att de kriterierna är uppfyllda för att ett åtal ska väckas.

Åklagarna värderar ett opartiskt vittne som den starkaste stödbevisningen

För att kunna ta reda på hur avgörande stödbevisning är för om åtal väcks, måste först olika former av stödbevisning graderas. För att klargöra värdet av olika former av stödbevisning fick de intervjuade åklagarna sätta poäng på olika former av bevis på en fyra gradig skala där en fyra var mycket bra bevisning och en etta dålig bevisning. Väger till exempel en beslagtagn blodig tröja lika tungt som bevisning som ett erkännande från den misstänkte?

Den form av stödbevisning som fick högst snitt med en fyra av alla intervjuade var ett opartiskt vittne som stödjer målsägandens berättelse. Men även ett vittne med en relation till den målsägande, till exempel en vän, rankades högt. Förklaringen till det är att åklagarna lägger stor vikt vid att vittnena i rätten avlägger ed, vilket innebär att de talar under straffansvar och kan dömas till mened och därför antas hålla sig till sanningen. Film eller bild av *själva misshandeln* gav också höga poäng, liksom ett rättsintyg som styrker målsägandens berättelse.

Ett erkännande från den misstänkte fick också höga poäng som bevis. Ett sådant erkännande ansågs dock inte i sig rendera en fyra på skalan, utan ansågs ha ett högt bevisvärde först om det kombinerades med någon annan form av bevisning.

Lägre poäng ger foto på målsägandens skador som till exempel målsäganden själv eller polisen har tagit. Denna typ av foton ansågs vara ett bra komplement men räcker inte i sig. Övrig teknisk bevisning rankades också lågt, till exempel att det finns blod på den misstänktes skor från målsäganden, liksom bild eller film som endast visar att den misstänkte varit på platsen men inte visar själva misshandeln. En åklagare poängterade att denna bevisning dock kan vara värd mer

¹⁴ I denna siffra ingår två strafförelägganden och en åtalsunderlåtelse.

om den misstänkte nekar till att över huvud taget ha varit i närheten av brottsplatsen.

Statistiskt sett är rättsintyg, vittnen och erkännande viktigast

Frågan om vilka former av stödbevisning som har störst betydelse för ett åtal har också studerats genom att jämföra bevisen i de förundersökningsprotokoll i undersökningen som lett till åtal mot de förundersökningsprotokoll som lagts ned. Vid en regressionsanalys av det materialet framkommer att tre former av stödbevisning är mer avgörande än andra. Det är framför allt dokumenterade skador, helst i form av *rättsintyg* (men även *väl dokumenterade foton av skador*), *vittnen* och *erkännande*, som har betydelse för om ett förundersökningsprotokoll leder till åtal.

Precis som de intervjuade åklagarna bedömde så hade en film eller en bild, som endast visar att den misstänkte varit på platsen, mycket lågt samband med om åtal väcktes. En film eller bild av *själva misshandeln* förekom endast i ett fall och där hade åtal väckts. Övrig teknisk bevisning hade heller inget samband med om ärendet ledde till åtal. Ett vittne ökade inte sannolikheten för ett åtal i större utsträckning än ett erkännande. Däremot hade det inte någon avgörande betydelse om vittnena är "opartiska" eller inte, till exempel förbipasserande eller vänner till någon av de inblandade parterna, vilket är samma bild som de intervjuade åklagarna gav.

Två former av bevis är det optimala

Mellan de tre avgörande formerna av stödbevisning, *erkännande*, *rättsintyg* och *vittnen*, råder dessutom ett intressant samband. Det är inte mer sannolikt att åtal väcks om samtliga tre faktorer är uppfyllda än om endast två av de tre bevisen finns. Det framgår också att sannolikheten för ett åtal inte ökar om endast ett av dessa bevis finns jämfört med om det inte finns någon stödbevisning alls. Med andra ord krävs det att två av bevisformerna är uppfyllda, och varken mer eller mindre, om sannolikheten för åtal ska öka.

Genomgången bekräftar att stödbevisning inte krävs för åtal

För att kunna avgöra hur viktigt det är att ett förundersökningsprotokoll innehåller stödbevisning för att det ska leda till åtal, har Brå gjort en värdering av olika bevisformer utifrån åklagarintervjuerna och regressionsanalysen av förundersökningsprotokollen. De olika formerna av stödbevisning fick följande poäng:

Stödbevisning	Poäng vardera
Vittnen Rättsintyg Renodlat erkännande	4 p
Foton av skador Delvis erkännande	3 p
Teknisk bevisning Film eller foto (ej av själva misshandeln)	1 p

I den fortsatta analysen har en gräns satts så att ett ärende ska ha åtminstone fem poäng för att anses vara styrkt. Det räcker alltså inte enbart med till exempel ett rättsintyg utan det måste finnas något mer för att brottet här ska anses styrkt. Cirka hälften av förundersökningsprotokollen uppfyllde inte det kravet. Nästan en femtedel (18 %) av förundersökningsprotokollen innehöll inte någon form av stödbevisning över huvud taget.

Jämför man de förundersökningsprotokoll som hade stödbevisning på fem poäng eller mer, och därmed anses styrkta, med de 80 förundersökningsprotokoll som inte uppfyllde kraven framkommer ett signifikant samband mellan om ett brott är styrkt eller inte, och om det leder till åtal. Men det är många brott som inte är styrkta som ändå leder till åtal. Genomgången stöder alltså det som angavs av de intervjuade åklagarna – att det är bra om det finns stödbevisning men att det inte är avgörande för ett åtal.

Tabell 8. Andel förundersökningsprotokoll som ledde till åtal beroende på om ärendet kan anses styrkt eller inte.

FU-protokoll	Brottet inte styrkt (under 5 bevispoäng) n=80	Brottet styrkt (minst 5 bevispoäng) n=95
Ej åtal	33 %	13 %
Åtal	67 %	87 %
Totalt	100 %	100 %

Det faktum att brottet inte behöver vara styrkt med ”bra” stödbevisning, det vill säga att bevisningen når upp till fem poäng på Brå:s skala, framgår också om man ser till andelen ärenden med åtal som inte uppfyllde de kriterierna. Hela 40 procent av de ärendena som ledde till åtal var inte så väl styrkta.

Ett sätt att höja personuppleringen för denna brottstyp borde därför rimligen vara att upprätta fler förundersökningsprotokoll av förundersökningar som inte är styrkta genom stödbevisning, men som uppfyller de andra tre kriterierna för åtal (att det finns en misstänkt, en målsägande och ett tydligt och trovärdigt händelseförlopp).

Sammanfattningsvis har framkommit att de avgörande kriterierna för åtal är att det finns en misstänkt, att målsäganden är känd och att denne kan ge en tydlig och trovärdig berättelse av händelsen. Det är även önskvärt att det finns någon form av stödbevisning till berättelsen. Störst chans att leda till åtal har ärenden med stödbevisning i form av två av de tre alternativen rättsintyg, vittnen eller ett erkännande från den misstänkte.

Den statistiska analysen visar dock att långt ifrån alla förundersökningsprotokoll som leder till åtal har någon stödbevisning utöver målsägandens berättelse. Cirka 40 procent av de förundersökningsprotokoll som har lett till åtal kan inte bedömas som styrkta genom stödbevisning, vilket visar att stödbevisning inte är nödvändigt för åtal.

Givande utredningsåtgärder för att uppfylla de fyra åtalskriterierna

Nästa fråga är då vilka utredningsåtgärder som leder fram till de fyra kriterierna för åtal: en misstänkt person, en känd målsägande, en tydlig och trovärdig berättelse samt helst, men inte nödvändigt, att det finns stödbevisning. Genom en statistisk analys av materialet har Brå undersökt vilka utredningsåtgärder som har samband med att respektive kriterium blir uppfyllt.

Redovisningen kommer att inrikta sig främst på vilka åtgärder som bidrar till att det finns *en misstänkt* samt vilka åtgärder som leder fram till *stödbevisning*, eftersom dessa kriterier har samband med flest utredningsåtgärder. Kriteriet att det ska finnas *en tydlig och trovärdig berättelse* har, inte helt oväntat, samband med att man har hört de inblandade parterna och vittnen. Vad som krävs för att *målsäganden ska bli känd* har inte analyserats närmare, eftersom detta mycket sällan är ett problem. I endast fyra fall var den målsägande okänd.

Utredningsåtgärder som bidrar till att få fram en misstänkt person

I analysen av vilka utredningsåtgärder som har samband med det första kriteriet, att det ska *finnas en misstänkt*, har endast de anmälningar ingått där gärningsmannen var okänd från början. En jämförelse mellan de fall där polisen fick fram en misstänkt person och de fall där man inte fick det, visar att en rad olika åtgärder har samband med att man får fram en misstänkt. Följande åtgärder förekommer i signifikant större utsträckning i fall där man fått fram en skäligen misstänkt:

- Att ett formellt målsägandeförhör har hållits utöver de uppgifter som målsäganden lämnar när anmälan upprättas.

- Vittnen till händelsen har hörts.
- Andra som kan veta något har hörts.
- Polisen har aktivt följt upp inkomna tips om gärningsmannen, till exempel tips om var denne bor eller arbetar.
- Polisen har letat efter vittnen som man inte har kontaktuppgifter till men som ska ha funnits på platsen.
- Polisen har sökt efter gärningsmannen i olika former av register.

Följande åtgärder är också vanligare i ärenden där man fått fram en skäligen misstänkt, men skillnaderna är inte signifikanta:

- En fotokonfrontation har ägt rum.
- Polisen har analyserat bilder eller film.

Däremot var det inte vanligare med övrig teknisk bevisning, till exempel beslag av en blodig tröja, i ärenden där man fått fram en misstänkt än när så inte var fallet.

Utredningsåtgärder som bidrar till att man får fram stödbevisning

Flera åtgärder har samband med om brottet blir styrkt genom stödbevisning, det vill säga att det finns stödbevisning i ärendet som når upp till fem poäng (se s. 30). Följande åtgärder har vidtagits i signifikant större utsträckning i de ärenden där brottet är styrkt.

- Sannolikheten att brottet blir styrkt ökar för varje inblandad person som har hörts. Med inblandade personer avses målsäganden, den misstänkte, vittnen samt andra som kan ha uppgifter.
- Polisen har spanat efter den misstänkte och vittnen.
- En fotokonfrontation har ägt rum.
- Bevis från brottsplatsen har säkrats, det vill säga någon form av teknisk bevisning.

I ärenden där polisen fått fram stödbevisning förekom följande åtgärder i större utsträckning, men skillnaden var inte statistiskt signifikant.

- Polisen har analyserat bilder eller filmer.
- Polisen har sökt i register.

Att analysera av bilder och filmer inte har större betydelse för att få fram stödbevisning hänger antagligen samman med att det oftast inte framkommer så mycket på filmer från till exempel övervakningskameror. Bilden är dålig och personerna rör sig ofta ur bild.

I tabell 9 sammanfattas vilka utredningsåtgärder som har samband

med att respektive problem löses. I de fall det står att det finns en tendens är sambandet inte signifikant.

Tabell 9. Givande utredningsåtgärder utifrån vad som saknas för åtal.

Utredningsåtgärder	En misstänkt	Tydlig berättelse	Stödbevisning
Höra målsäganden	Ja	Ja	Ja
Höra vittnen	Ja	Ja	Ja
Förhöra den misstänkte	Nej	Ja	Ja
Höra annan	Ja	Nej	Ja
Leta efter den misstänkte	Ja	Nej	Ja
Leta efter vittnen	Ja	Nej	Ja
Slå i register	Ja	Nej	Tendens
Fotokonfrontation	Tendens	Nej	Ja
Analys av bild och film	Tendens	Nej	Tendens
Säkra bevis	Nej	Nej	Ja
Långtgående utredningsins.	Ja	Ja	Ja

Mer långtgående utredningsåtgärder, till exempel DNA-analys av prover från brottsplatsen eller topsning och husrannsakan, ökar chansen för att de fyra kriterierna för åtal ska uppfyllas. Det torde förklaras, inte bara av att åtgärderna är effektiva, utan också av att de främst vidtas i ärenden som även på andra sätt har blivit prioriterade av polisen.

Förstahandsåtgärder bidrar till högre personupplärning

Det är inte bara vilka utredningsåtgärder som vidtas som har betydelse för om ett ärende klaras upp, utan också när i utredningsprocessen de vidtas. Personupplärningen är högre i de ärenden där förstahandsåtgärder har vidtagits än i övriga fall. I de fall där förstahandsåtgärder vidtagits är personupplärningen 22 procent jämfört med 12 procent i de fall där sådana åtgärder inte har vidtagits.

Tabell 10. Andel personupplärade ärenden där förstahandsåtgärder har vidtagits respektive inte vidtagits. Endast fall där förstahandsåtgärder varit möjliga ingår.

Ärenden	Vidtagna förstahandsåtgärder n=234	Ej vidtagna förstahandsåtgärder n=133
Personupplärade	22 %	12 %
Nedlagda	78 %	88 %
Totalt	100 %	100 %

Detta samband kan delvis förklaras av att förstahandsåtgärderna bidrar till att skapa bättre förutsättningar för den fortsatta utredningen. I fall där förstahandsåtgärder är vidtagna är ofta flera av

kriterierna för åtal uppfylla redan när förundersökningen inleds. Det finns oftare en misstänkt, oftare vittnen med kontaktuppgifter och det finns oftare en tydligare bild av händelseförloppet. Men sambandet förklaras också av att ärenden där mindre behöver göras i förundersökningen oftare prioriteras av utredande poliser och därmed har större möjligheter att nå en lösning.¹⁵

¹⁵ Hur olika ärenden prioriteras av polisen kommer att illustreras längre fram.

Hur stor är potentialen att öka uppklaringen?

I det föregående avsnittet klargjordes vilka utredningsåtgärder som kan bidra till att ett ärende klaras upp. I detta avsnitt studeras i vilken utsträckning sådana möjliga åtgärder vidtagits och en diskussion förs kring frågan om hur stor potential det finns att öka personuppklaringen genom mer utredningsarbete.

60 procent av de nedlagda ärendena har odragna trådar

Totalt läggs 78 procent av alla anmälningar ned och leder alltså inte till förundersökningsprotokoll. För att få fram i hur stor andel av de nedlagda ärendena man hade kunnat göra fler givande utredningsåtgärder, har Brå i varje enskilt ärende, identifierat vad som var "huvudproblemet" i utredningen utifrån de fyra kriterierna för åtal. Med andra ord studeras vad som främst saknas för åtal i de nedlagda ärendena. Resultatet framgår av tabell 11.

Tabell 11. Huvudproblemet i de nedlagda ärendena, andelar i procent. n=373.

Okänd målsägande	1 %
Okänd gärningsman	60 %
Oklagt händelseförlopp	13 %
Ej styrkt genom stödbevisning	26 %

Utifrån huvudproblemet i varje enskilt fall har Brå sedan studerat om polisen vidtagit alla de givande utredningsåtgärder (odragna trådar) som var möjliga för att klara upp fallet. Ett exempel på en odragen tråd kan vara att polisen inte har hört ett vittne som fanns uppskrivet med kontaktuppgifter i anmälan när huvudproblemet är att händelseförloppet är otydligt. Åtgärderna ska vara både *möjliga* och *givande* i det enskilda fallet för att räknas som odragna trådar.

I 60 procent av de nedlagda anmälningarna finns möjliga trådar som polisen inte dragit i. De motsvarar nästan hälften av alla inkomna anmälningar (48 %). Det tyder på att det finns en stor potential att öka personuppklaringen i ärenden som rör våld med okänd gärningsman.

Teknisk uppklaring inte orsak

Att alla åtgärder inte vidtagits beror inte på teknisk uppklaring. En tänkbar invändning mot denna slutsats är att det kan finnas ett legitimt skäl till att vissa av de olösta ärendena inte har blivit utredda fullt

ut, nämligen att de är tekniskt uppklarade¹⁶. Av de 48 procent som lagts ned trots att det fanns odragna trådar var enligt Brå:s bedömning endast två procentenheter tekniskt uppklarade. Det innebär att 46 procent av samtliga anmälningar inte var tekniskt uppklarade och har lagts ned trots att det fanns givande trådar att dra i.

Hur mycket kan personuppklaringen öka?

Ett möjligt argument mot att det skulle ge så mycket att vidta fler utredningsåtgärder än i dag när det finns odragna trådar, skulle kunna vara att polisen utifrån sin erfarenhet vet vad som är lönt att lägga ned arbete på, till exempel vet vilka vittnen som det är lönt att höra. Detta argument har dock prövats i den studie som Brå gjort om polisens arbete med anmälningar om våld i nära relationer (rapport 2008:25). Det argumentet visade sig där inte hålla. I studien jämfördes arbetet inom fyra polismyndigheter. Det framgick då bland annat att ju fler av de möjliga vittnena som hördes desto högre var andelen ärenden med vittnen som stödbevisning och desto högre var också andelen personuppklarade ärenden. Det tyder alltså på att det skulle vara av värde att i större utsträckning höra alla de möjliga vittnena.

Kan man då säga att personuppklaringen skulle kunna öka med 46 procentenheter? Så är naturligtvis inte fallet. Med största sannolikhet skulle flertalet av de åtgärder som inte genomförts föra utredningen framåt, men därmed inte sagt att alla eller ens majoriteten av ärendena skulle nå en lösning. Det är till exempel mindre troligt att någon enstaka odragen tråd skulle kunna leda till att ett olöst ärende klaras upp om flera av kriterierna för åtal saknas. Det kanske varken finns en gärningsman eller en tydlig berättelse om vad som hänt i ärendet. Chansen ökar om det endast är ett kriterium för åtal som saknas. Därför undersöktes hur stor andel av de nedlagda anmälningarna som var av det slaget. Det visade sig då att 22 procent av alla ärenden var sådana: de saknade bara ett kriterium för åtal och de hade minst en odragen tråd.

Det går aldrig säkert att säga att detta kriterium hade blivit uppfyllt om polisen hade dragit i dessa odragna trådar. Dock ökar sannolikheten för att ärendet skulle ha kunnat nå en lösning om det finns *flera* odragna trådar i det enskilda fallet. 9 procent av alla anmälningar är nedlagda fall, där endast ett kriterium för åtal saknas och det finns *minst* två givande utredningsåtgärder som inte är vidtagna. Dessa fall borde rimligen ha kunnat nå en lösning och blivit personuppklarade. Är till exempel det enda problemet i en utredning att det inte finns stödbevisning mot den misstänkte, när det finns en tydlig och trovärdig berättelse av händelsen, och polisen varken har hört vittnen eller hållit en fotokonfrontation, så är det mycket som tyder på att brottet skulle kunna bli styrkt om dessa åtgärder hade vidtagits. Enligt

¹⁶ För en definition av "tekniskt uppklarad" se s. 13.

Brå:s bedömning bör således andelen personupplklarade anmälningar kunna öka med åtminstone dessa 9 procentenheter, det vill säga från 16 till 25 procent.

Tabell 12. Andel ärenden som lagts ned med olika stor potential att klaras upp.

Andel nedlagda ärenden	79 %
Andel med odragna trådar	46 %
Andel med bara ett återstående "problem" och minst en odragen tråd	22 %
Andel med bara ett återstående "problem" och flera odragna trådar	9 %

Att det redan i dag finns polismyndigheter som har en personupplkaring på över 25 procent visar att nio procentenheter är minimum för hur mycket personupplkaringen skulle kunna höjas. Som referensvärde kan nämnas Kronobergs polismyndighet, där personupplkaringen ligger på 30 procent.

De nio procentenheterna som ovan har redovisats bygger på att man ser stödbevisning som ett kriterium för åtal. Tidigare kapitel har visat att stödbevisning inte är nödvändigt för att åtal ska väckas i dessa ärenden. Om man avstår från att ställa upp kravet att kriteriet om stödbevisning ska vara uppfyllt för att ett ärende ska kunna bli personupplklarat, ökar potentialen att höja personupplkaringen. I stället för nio procent är det då 21 procent av ärendena som har lagts ned trots att de redan uppfyller de tre kriterierna för åtal, alternativt är ärenden som endast saknar ett av de tre kriterierna (en misstänkt, en målsägande eller en tydlig och trovärdig berättelse om vad som hänt) och det finns *minst* två möjliga givande utredningsåtgärder som kan lösa det problemet. Till exempel ärenden där gärningsmannen är okänd och det finns tips om var denne bor eller jobbar, men som man inte har följt upp samt ett vittne som man inte har hört och tagit in uppgifter ifrån.

Brå:s bedömning är att personupplkaringen för misshandel mellan obekanta skulle kunna öka med 9–21 procentenheter från dagens 16 procent till 25–35 procent.

Polisens prioriteringar

I detta kapitel jämförs ärenden där polisen har gjort alla möjliga, givande utredningsåtgärder (dragit i alla trådar) med ärenden där givande utredningsåtgärder kvarstår, det vill säga ärenden som prioriterats av polisen och sådana som inte har blivit prioriterade. En statistisk analys görs av vilka faktorer som påverkar vilka ärenden som polisen prioriterar. Är det till exempel skillnader i brottets karaktär som styr polisens prioriteringar eller är det snarare egenskaper hos de inblandade parterna som avgör om ärendet prioriteras?

I analysen ingår endast de anmälningar som hade goda möjligheter att utredas. Det innebär här att det från början ska ha funnits minst tre möjliga givande utredningsåtgärder. Det är nämligen inte ovanligt i denna typ av ärenden att det inte finns så mycket att gå på. För att kunna se vad som påverkar polisens prioriteringar är det väsentligt att endast ärenden som det gick att prioritera ingår i jämförelsen. Cirka 60 procent av anmälningarna bedömdes ha goda förutsättningar att utredas, vilket i urvalet motsvarar 308 anmälningar som därmed ingår i jämförelsen.

De ärenden där det således fanns minst tre trådar att dra i och polisen dragit i samtliga dessa kallas i fortsättningen ”prioriterade”. Oavsett om dessa ärenden nådde en lösning eller inte så har polisen visat att de prioriterat dem eftersom de har vidtagit flera utredningsåtgärder och inte lämnat några odragna trådar. Medan de övriga ärendena, som inte nått en lösning, där det fanns minst tre trådar att dra i, men polisen inte dragit i dem alla, kallas ”oprioriterade”.

Omständigheter kring brottet och brottets karaktär

Förutsättningarna i anmälningen påverkar om det prioriteras

Allmänt kan sägas att polisen oftare prioriterar ärenden där kriterier för åtal är uppfyllda redan i anmälan än ärenden, där det finns förutsättningar att uppfylla dessa kriterier genom utredningsåtgärder. Chanserna att en anmälan ska prioriteras ökar ju mindre tid som behöver läggas ned och ju färre åtgärder som polisen behöver vidta för att ärendet ska klaras upp.

Finns det en misstänkt i anmälan ökar sannolikheten markant för att polisen ska prioritera ärendet jämfört med anmälningar där gärningsmannen är okänd men det finns tips om vem denne var.

Tabell 13. Andel prioriterade ärenden beroende på om gärningsmannen är känd eller inte i anmälan. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Gärningsmannen var okänd i anmälan n=93	Det fanns en misstänkt person i anmälan n=215
Prioriterade	29 %	78 %
Oprioriterade	71 %	22 %
Totalt	100 %	100 %

Chansen att ärendet prioriteras ökar också betydligt om det redan i anmälan finns en beskrivning av händelsen som är tydlig och någorlunda trovärdig och om det finns stödbevisning redan i anmälan i form av vittnen med kontaktuppgifter och/eller rättsintyg. I bilaga 4 redovisas hur mycket var och en av dessa faktorer påverkar i vilken utsträckning ärendet blir prioriterat.

Stor skillnad om det finns någon anhållen eller häktad

Det har också stor betydelse om det finns någon anhållen eller häktad i inledningsfasen. Nästan alla sådana fall har prioriterats jämfört med drygt hälften av de övriga. Att ärenden med häktade eller anhållna prioriterats förklaras av att dessa ärenden enligt lag måste hanteras skyndsamt och dessutom är grövre fall där man har en minst skäligen misstänkt.

Tabell 14. Andel prioriterade ärenden beroende på om gärningsmannen är anhållen/häktad eller inte i inledningsfasen. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Anhållen/Häktad n=42	Det finns ingen anhållen eller häktad n=266
Prioriterade	95 %	57 %
Oprioriterade	5 %	43 %
Totalt	100 %	100 %

Anmälningar som görs direkt i samband med brottet prioriteras oftare

Det är inte avgörande för om en anmälan blir prioriterad vilken tid på dygnet, i veckan eller på året som anmälan görs. Däremot spelar det roll om anmälan görs direkt i samband med brottet eller senare. Det gäller dock inte för de lindrigaste fallen av misshandel som generellt prioriteras lågt oavsett om anmälan kommer in direkt. Tabell 15 visar vilken betydelse det har om anmälan görs direkt i fall av ”allvarlig misshandel” och ”misshandel” utifrån Brå:s gradering av svårighetsgraden (se s. 20).

Tabell 15. Andel prioriterade ärenden beroende på om anmälan är gjord direkt i samband med brottet eller senare. I tabellen ingår endast "allvarlig misshandel" och "misshandel". (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Anmälan görs direkt n=147	Anmälan görs senare n=40
Prioriterade	76 %	50 %
Oprioriterade	24 %	50 %
Totalt	100 %	100 %

Allvarlighetsgraden påverkar om ärendet prioriteras

Oavsett hur stora möjligheter det finns att klara upp brottet lägger polisen ned mer tid på anmälningar om grov misshandel än på fall med misshandel av normalgraden. 90 procent av anmälningarna med brottsrubriceringen grov misshandel har blivit prioriterade av polisen medan motsvarande siffra är 60 procent för anmälningar som kategoriserats som misshandel. I den uppdelning av allvarlighetsgrad som Brå har skapat framkom också ett tydligt samband mellan hur allvarlig misshandeln är och om den prioriteras eller inte.

Tabell 16. Andel prioriterade ärenden beroende på brottets allvarlighetsgrad. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Lindrig misshandel n=118	Misshandel n=123	Allvarlig misshandel n=64
Prioriterade	53 %	63 %	84 %
Oprioriterade	47 %	37 %	16 %
Totalt	100 %	100 %	100 %

De tre olika komponenterna som ingår i allvarlighetsindexet (tillvägagångssätt vid misshandeln, skador och sjukhusvistelse), har ett starkt signifikant samband emellan sig, vilket indikerar att de mäter samma sak. Samtliga påverkar starkt i sig om en anmälan prioriteras.

Om det fanns ett tillhygge eller inte gav däremot inget utslag vid jämförelsen av om ett ärende blivit prioriterat eller inte. Vid en närmare granskning visade det sig att de få fall (6) där kniv hade förekommit i misshandeln hade blivit prioriterade och det enda fall där skjutvapen förekommit hade också blivit prioriterat.

Brå har även studerat om det påverkar polisens prioriteringar att ett brott är uppseendeväckande utifrån att det är helt provocerat eller på något sätt extra hänsynslöst.

Tabell 17. Andel prioriterade ärenden beroende på om brottet var extra uppseendeväckande. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Extra uppseendeväckande n=34	Inget extraordinärt n=247
Prioriterade	82 %	61 %
Oprioriterade	18 %	39 %
Totalt	100 %	100 %

Till viss del förklaras detta samband av att de ”uppseendeväckande” brotten generellt är grövre, men även om jämförelsen endast innehåller allvarliga misshandelsfall kvarstår en skillnad där de provocerade misshandelsfallen prioriterades i 96 procent av fallen och de andra i 78 procent av fallen.

En motanmälan minskar chansen att ärendet prioriteras

De anmälningar som innehåller en motanmälan har en klar fördel från utredningssynpunkt i det att polisen inte behöver söka efter en gärningsman. När man ska studera om en motanmälan minskar chansen att ärendet prioriteras är det därför viktigt att bara titta på de anmälningar där det finns en misstänkt eller utpekad person. Det framkommer då att anmälningar utan motanmälan prioriteras i högre utsträckning av polisen än anmälningar där det finns en motanmälan.¹⁷

Tabell 18. Andel prioriterade ärenden beroende på om det finns en motanmälan. Endast fall där det finns en känd gärningsman och samarbetsvilliga målsägande ingår. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Motanmälan n=27	Ej motanmälan n=85
Prioriterade	50 %	93 %
Övriga	50 %	7 %
Totalt	100 %	100 %

Sammanfattningsvis är det relativt många omständigheter kring brottet som påverkar om ett ärende prioriteras. Generellt ökar chanserna att en anmälan ska prioriteras av polisen ju mindre som behöver göras för att ärendet ska klaras upp. Detta leder till att ärenden där det redan i anmälan finns en misstänkt eller utpekad person (i synnerhet om denne är anhållen eller häktad), där fallet har ett tydligt händelseförlopp och/eller det finns någon form av stödbevisning, prioriteras av polisen. Utöver dessa faktorer är det relativt många omständigheter, som inte har samband med brottets förutsättningar att utredas, som påverkar om

¹⁷ Ser man endast till anmälningar där målsäganden är samarbetsvillig blir den skillnaden ännu större.

ett ärende prioriteras. De faktorer som framkommit är: om anmälan görs direkt i samband med brottet eller senare, om misshandeln är allvarlig, om det förekommit kniv eller skjutvapen, om misshandeln är synnerligen oprovocerad och om det finns en motanmälan.

Egenskaper hos de inblandade parterna

I detta avsnitt studeras om egenskaper hos de inblandade parterna påverkade polisens prioriteringar i urvalet. Först undersöktes om det hade någon betydelse vilket *kön* målsäganden respektive gärningsmannen hade. Så var inte fallet. Visserligen var anmälningar där både gärningsmannen och målsäganden var män generellt oftare prioriterade, men det var ett samband som försvann om hänsyn togs till att misshandel mot män generellt är grövre än den misshandel som kvinnor utsätts för av främlingar.

Däremot spelade det roll om målsäganden var *alkoholpåverkad*. De fall där den *målsägande* var alkoholpåverkad prioriterades markant mer sällan av polisen även om de hade förutsättningar att utredas och allvarlighetsgraden inte skilde sig mellan grupperna. En eventuell förklaring skulle kunna vara att alkoholpåverkan i sig gör att polisen upplever målsäganden som mindre trovärdig.

Tabell 19. Andel prioriterade ärenden beroende på om målsäganden varit onykter eller inte. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Onykter målsägande n=241	Nykter målsägande n=105
Prioriterade	60 %	73 %
Oprioriterade	40 %	27 %
Totalt	100 %	100 %

Ett motsvarande samband återfanns däremot inte när det gällde om *gärningsmannen* var onykter.

Det som här kallas för missbrukslivsstil¹⁸ gav inget utslag på något håll för *målsäganden*, men däremot utreder polisen i högre utsträckning ärenden där *gärningsmannen* i verkar ha en missbrukslivsstil. I materialet har även registrerats om något av det som framkommit i utredningen tyder på att målsäganden eller gärningsmannen rör sig i kriminella kretsar.¹⁹ Av dem som hade förutsättning att utredas var

¹⁸ Med missbrukslivsstil avses personer som i anmälan framstår som socialt marginaliserade med ett drog- eller alkoholmissbruk.

¹⁹ Det går sällan att utläsa från anmälningarna och förundersökningarna om parterna rör sig i kriminella kretsar men ibland är det uppenbart och även något som uttryckligen beskrivs. Detta är information som polisen har större möjlighet att följa upp utifrån tidigare belastning med mera men som normalt sett inte redovisas i förundersökningen.

tio målsägande sådana. Av dessa tio var åtta prioriterade. Även när de gällde gärningsmännen var de flesta ärenden prioriterade om de verkade röra sig i kriminella kretsar.

Tabell 20. Andel prioriterade ärenden beroende på om gärningsmannen kan antas ha en kriminell livsstil. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Kriminell misstänkt n=36	Inget som tyder på kriminell n=180
Prioriterade	94 %	74 %
Oprioriterade	6 %	26 %
Totalt	100 %	100 %

Sammantaget var bilden splittrad när det gäller vilken betydelse kriminalitet och missbruk har för de *målsägande*. Däremot tycks det faktum att *gärningsmannen* är kriminell eller missbrukare öka sannolikheten för att polisen prioriterar ärendet.

När båda parter har utländsk bakgrund prioriteras ärendet mindre ofta än i övriga fall

Tidigare forskning har visat att brott där den misstänkte har utländsk härkomst utreds noggrannare än brott där den misstänkte har svensk härkomst.²⁰ Resultatet i delrapport 1 gav däremot en annan bild: den visade att polisen mer sällan utredde en anmälan om målsäganden tycktes vara av utländsk härkomst och särskilt om båda parter var av utländsk härkomst. Samma mönster framträder i denna rapport: anmälningar där båda parter tycks ha utländsk härkomst prioriteras mindre ofta än övriga anmälningar. Det gäller dock endast anmälningar där brottet enligt Brå:s gradering bedömts som genomsnittligt eller lindrigt i allvarlighetsgrad. Av de anmälningar som avser en allvarlig misshandel utreds uppemot 90 procent oavsett målsägandens eller gärningsmannens härkomst.

Tabell 21. visar andelen prioriterade anmälningar i de olika etniska kombinationerna mellan gärningsman och målsägande.

²⁰ Diesen, C. (2006). Negativ särbehandling i rättskedjans alla led. I *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv av etnisk och religiösa minoriteter inom rättssystemet*. Sarnecki, J. (red.). Stockholm: Fritzes.

Tabell 21. Andel prioriterade ärenden beroende på parternas etniska härkomst. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Målsägande utländsk h. Misstänkt utländsk h. n=27	Målsägande svensk h. Misstänkt svensk h. n=127	Målsägande svensk h. Misstänkt utländsk h. n=51	Målsägande utländsk h. Misstänkt svensk h. n=24
Prioriterade ärenden	52 %	81 %	72 %	77 %
Oprioriterade ärenden	48 %	19 %	28 %	23 %
Totalt	100	100	100	100

För samtliga etniska kombinationer ligger andelen prioriterade ärenden runt 70–80 procent förutom i de fall där båda parter är av utländsk härkomst. Där är andelen cirka 50 procent.

Skillnaderna i polisens prioriteringar uppstår när *båda* parter är av utländsk härkomst. Resultatet skiljer sig på det sättet från polisens arbete med våld i nära relationer (Brå 2008:25). I de misshandelsfallen är det *målsägandens* härkomst som har betydelse för polisens prioriteringar. Det var inte endast vid ärenden där *båda* parter var av utländsk härkomst som polisen prioriterade ärendena i lägre omfattning, utan även ärenden där endast målsäganden var av utländsk härkomst.

En vanlig förklaring från poliser vid redovisningen av detta samband är att det ofta behövs tolk i dessa ärenden och att det gör att polisen drar sig för att utreda dem. Denna förklaring är inte så trolig med tanke på att av de anmälningar där någon av parterna var av utländsk härkomst var det endast i sju procent som tolk över huvud taget var aktuell.

En annan invändning som förekommit från poliser vid redovisningen av detta samband är att personer av utländsk härkomst generellt skulle vara mindre samarbetsvilliga. Graden av samarbetsvilja skiljer sig inte mellan de olika ”etniska kombinationerna” i materialet, vilket visar att personer av utländsk härkomst generellt inte är mindre samarbetsvilliga.

Målsägandens villighet att samarbeta påverkar om ärendet prioriteras

I linje med vad som framkom i den första delrapporten spelar målsägandens samarbetsvilja en avgörande roll för om polisen prioriterar eller inte prioriterar en anmälan. Vill målsäganden inte samarbeta i utredningen eller ”tar tillbaka”²¹ sin anmälan sjunker sannolikheten för att ärendet prioriteras drastiskt även om det finns odragna trådar.

²¹ Eftersom misshandel hör under allmänt åtal kan målsäganden formellt inte ta tillbaka en anmälan.

Tabell 22. Andel prioriterade ärenden beroende på om målsäganden var samarbetsvillig eller inte. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Målsäganden är samarbetsvillig n=236	Målsäganden är inte samarbetsvillig n=71
Prioriterade	73 %	30 %
Övriga	27 %	70 %
Totalt	100 %	100 %

Sammanfattningsvis är det alltså flera omständigheter som rör de inblandade parterna som påverkar om ett ärende prioriteras. Omständigheter rörande *målsäganden* som påverkar om ett ärende prioriteras är om denne är samarbetsvillig och/eller var onykter vid händelsen. Hos den *misstänkte* ökar sannolikheten att ärendet prioriteras om det finns information som tyder på att denne är kriminell eller har en missbrukslivsstil. Dessutom prioriteras ärendet i betydligt lägre utsträckning om *båda parter* är av utländsk härkomst än vid andra etniska kombinationer.

Förundersökningsledaren påverkar om ärendet prioriteras

I den första delstudien aktualiserades frågan om vilken roll de enskilda förundersökningsledarna har för om en anmälan blir utredd eller inte. Det var dock inte möjligt att då belysa frågan närmare. Även i denna studie är frågan om de individuella förundersökningsledarnas betydelse av intresse. Brå har därför påbörjat en kompletterande undersökning som belyser denna fråga. Det är en vinjettstudie där 40 förundersökningsledare från olika polismyndigheter får ta ställning till om de skulle inleda en utredning i samma tio fall och vilka åtgärder de i så fall skulle genomföra. Studien kommer att redovisas under våren 2009. De resultat som hittills framkommit tyder på att vem som är förundersökningsledare har betydelse för hur många och vilka anmälningar som blir föremål för en utredning samt hur omfattande utredningen blir.

Prioriterar polisen som åklagarna?

En vanlig förklaring till att polisen inte utreder misshandelsfall där det finns en motanmälan eller där målsäganden inte är samarbetsvillig, som har framkommit vid gruppdiskussioner med FU-ledare, är att de tror att åklagarna ändå inte väcker åtal i sådana ärenden. Polisen anser därför att det inte är meningsfullt att utreda dem.

Även en statistisk analys av materialet tyder på att förundersökningsledarna resonerar så. Fem procent av de nedlagda utredning-

arna, som inte lett till förundersökningsprotokoll, saknade inget av kriterierna för åtal, inte ens stödbevisning, när de lades ned. Däremot fanns det ofta en motanmälan eller en ej samarbetsvillig målsägande i dessa ärenden.

Är det verkligen så att åklagarna tenderar att inte väcka åtal i denna typ av ärenden? En första antydning om att så är fallet fick Brå vid de intervjuer som gjordes med tre mängdbrottsåklagare. En av dem berättade att han som regel alltid lägger ned ärenden där målsäganden inte vill medverka om det inte är mycket allvarliga skador. ”Är det två fulla killar som har slagits och ingen visar intresse genom att ha införskaffat rättsintyg och så vidare så lägger jag ned.” Han frågar sig: ”För vems nytta ska jag driva det?” ”Ofta måste andra trevliga människor dras in som vittnen och det kostar staten massor av pengar och visar målsäganden inget intresse så blir det ändå inga höga straff.”

En genomgång av alla förundersökningsprotokoll i materialet tyder också på att åklagare oftast inte väcker åtal i dessa ärenden. Genomgången visade att nästan inga av förundersökningsprotokollen med motanmälningar eller där målsäganden inte var samarbetsvillig ledde till åtal. I jämförelsen var det också betydligt ovanligare att förundersökningsprotokoll som avsåg misshandel mellan personer med utländsk härkomst ledde till åtal än fall där någon av parterna var av svensk härkomst.²²

Det finns alltså en möjlighet att polisen i dessa avseenden ”ärvt” sina prioriteringar från åklagarna.

²² Resultaten var dock inte statistiskt säkerställda till följd av att det fanns för få förundersökningsprotokoll som innehöll en motanmälan, en målsägande som inte var samarbetsvillig eller en misshandel mellan personer med utländsk härkomst eftersom dessa ärenden sorterats bort redan av polisen.

Fler anmälningar mot målsägandens vilja

Under senare år har *andelen* personuppklarade anmälningar om misshandel med en obekant gärningsman minskat trots att *antalet* personuppklarade anmälningar har ökat. Mellan åren 2001 och året för undersökningen, 2006–2007, har antalet personuppklarade anmälningar om misshandel mellan obekanta ökat från cirka 4 600 till cirka 5 200, vilket motsvarar en ökning med 13 procent. Till följd av att de anmälda brotten har ökat i ännu större utsträckning än de uppklarade har personupklaringsprocenten under samma tidsperiod dock minskat med 2 procentenheter, från 17,5 procent till 15,4 procent. En tänkbar förklaring skulle kunna vara att en större andel utredningsbara anmälningar i dag prioriteras bort av polisen. En annan tänkbar förklaring är att andelen anmälningar med potential att klaras upp har minskat. Hur stor andel av brotten som klaras upp påverkas inte bara av hur väl polisen utreder dem utan även av hur stor andel av de anmälningar som kommer in som har förutsättning att utredas.

Eftersom en sänkt uppklaringsprocent kan ge en bild av en minskad effektivitet inom poliskåren, vilket i sin tur riskerar att sänka förtroendet för polisen hos allmänheten, är det av intresse att ta reda på om polisen i dag är mindre effektiv eller om fördelningen bland de inkomna anmälningarna inte ser likadan ut som den gjorde i början av 2000-talet.

En aspekt som kan tänkas påverka andelen utredningsbara anmälningar är om polisen i dag i större utsträckning än tidigare tar upp anmälningar mot målsägandens vilja. Sådana anmälningar har generellt sämre förutsättningar att utredas. När offret inte vill samarbeta är det svårare både att klarlägga vad som hänt och att få händelsen styrkt. Det mesta hänger på att eventuella vittnen kan och vill ge en beskrivning av händelseförloppet. Läggs här till att även när det *finns* möjliga givande utredningsåtgärder så prioriterar både polis och åklagare, som tidigare framgått, i mindre utsträckning de anmälningar där målsäganden inte vill samarbeta. Den sammanlagda effekten blir att sådana ärenden sällan leder till personuppklarande.

Polisens bild är att de initierar fler anmälningar mot parternas vilja i dag

Inom samtliga tre polismyndigheter som besöktes under projektet beskrevs en utveckling där man successivt de senaste decennierna har ändrat arbetsmetoder vid mindre allvarliga misshandelsfall från att ”sära på killar som bråkar” till att alltid ta upp en anmälan om man sett eller antar att det har skett en misshandel även om ingen av parterna vill göra en anmälan. Polisens ökade ”upptagningsbenägenhet”

att själv initiera anmälningar, där målsäganden inte vill göra någon sådan, tycks alltså ha ökat.

Denna utveckling går troligtvis att till viss del spåra i en förändrad syn på vad som är acceptabelt våld i samhället. De senaste decennierna har till exempel synen på kvinnomisshandel alltmer gått från att det som sker inom familjens väggar ska stanna där till att se det som en allvarlig form av misshandel och maktutövande och en angelägenhet för rättssystemet. Ett led i det arbetet har varit att poängtera vikten av att polis och åklagare ska driva ärendet även om kvinnan inte vill, eftersom det inte är ovanligt att hon, utifrån den beroendeposition hon befinner sig i, bortförklarar misshandeln eller vill ”ta tillbaka” anmälan efter några dagar. Inte minst anses det viktigt att polis i yttre tjänst som kommer till ”lägenhetsbråk” ska upprätta en anmälan och inte lägga locket på genom att försöka ”medla”.

Flera av poliserna som intervjuades i undersökningen uppger att även synen på den nöjesrelaterade misshandeln²³ har ändrats. Deras erfarenhet var att polisen tidigare resonerade utifrån att ”grabbar slåss ibland”, och rörde det sig om en mindre allvarlig misshandel mellan två för varandra obekanta personer där man hade särat på parterna och ingen vill göra en anmälan, så lät man bli att upprätta en sådan. ”Medan man i dag skriver en anmälan på allt.”

Trots att polisen i dag initierar fler sådana anmälningar kan man diskutera om detta verkligen beror på att polisen har ändrat sin syn på det nöjesrelaterade våldet. Uttalanden i enkäter från förundersökningsledare i Brå:s pågående studie (se s. 45) visar att många av dem fortfarande anser att det finns ”hederliga slagsmål” mellan två män som det inte finns skäl att hantera rättsligt. Som skäl till att inte inleda en utredning hänvisade de ofta till att det funnits samtycke mellan målsäganden och den misstänkte, och detta argument mot en utredning användes i betydligt vidare mening än lagstiftarens intention. De använde till exempel uttryck som ”den som ger sig in i leken får leken tåla” eller ”1–1-match” om typiska krokslagsmål. Intervjuer med patrullerande poliser visade att även de i stor utsträckning hade detta synsätt.

Förändrad praxis efter fällande dom från år 2002

Förklaringen till att polisen initierar fler anmälningar mot parternas vilja verkar snarare finnas att hämta i en dom från år 2002, som ledde till att två poliser blev dömda för tjänstefel till dagsböter efter att ha underlåtit att ta upp en anmälan om misshandel där den målsägande inte ville medverka. De intervjuade poliserna beskriver att efter den händelsen uppmanas patrullerna att alltid skriva en anmälan om de

²³ Med nöjesrelaterad misshandel avses den vanligaste formen av misshandel mellan obekanta, det vill säga misshandel som utspelar sig på helgkvällar i samband med uteliv och alkohol.

under några omständigheter misstänker att ett misshandelsbrott har ägt rum, även om de förstår att anmälan inte kommer att leda någonvart. Så även om ingen vill göra en anmälan och man inte får fram några uppgifter om var, när eller hur misshandeln skulle ha skett.

Att det för polisen råder rapporteringsplikt vid misshandelsbrott, oavsett om målsäganden vill göra en anmälan eller ej, är inte något nytt. Som polis har man alltid skyldighet att rapportera brottsliga gärningar som faller under allmänt åtal, vilket de flesta brott gör, så även misshandel. Men den bild som ges är att det är först efter år 2002 som dessa regler i praktiken efterlevs vid nöjesrelaterade misshandelsfall. Ett yttre befäl säger: ”Förr medlade man mellan kombattanterna, ofta minns de ändå inte vad de bråkade om dagen efter, men i dag säger jag till patrullerna att inte ta egna initiativ – skriv hellre en anmälan för mycket.” Ett annat befäl som deltog vid en gruppdiskussion fick medhåll från de övriga, när han berättade att han nu alltid uppmanar patrullerna att skriva anmälningar på de mest ”dumma misshandelsfall” som de stöter på, men att skriva dem på sådant vis att de går att lägga ned utan åtgärd. Som exempel angav han ”Polisen kommer i kontakt med okänd blodig man som verkar ha blivit slagen”.

Statistisk genomgång bekräftar polisens bild

För att ta reda på om den bild som polisen ger att antalet anmälningar mot målsägandens vilja ökat kraftigt under senare år, har Brå jämfört andelen över tid där en polis är initiativtagare till att upprätta en anmälan av en mindre allvarlig misshandel, antingen mot målsägandens vilja eller genom att övertala målsäganden att göra en anmälan. Jämförelsen har gjorts mellan det studerade året 2006–2007 och ett slumpmässigt representativt urval, även det på 600 anmälningar, från år 2001. Det rör alltså ärenden där den målsägande uttryckligen har framfört att han eller hon inte vill göra en anmälan och det heller inte funnits någon annan, till exempel ett vittne, som har velat göra anmälan. I urvalet från år 2001 var 3 procent sådana anmälningar. I urvalet för kalenderåret 2006–2007 var den siffran 12,5 procent. Andelsmässigt har alltså anmälningar där polisen är initiativtagare ökat med 9,5 procentenheter. Uppräknat på alla brott under de två åren innebär detta en reell ökning med cirka 3 500 ärenden. Mellan åren 2001 och det studerade året 2006–2007 ökade antalet anmälningar om misshandel med en obekant gärningsman totalt med 8 467 fall. Den ökade ”upptagningsbenägenheten” bland poliser förklarar alltså cirka 40 procent av den ökningen.

Resultaten i urvalet innebär, uppräknat till samtliga brott de undersökta åren, att polisen var initiativtagare till anmälan vid cirka 800

fall år 2001²⁴ och vid cirka 4 300 fall året 2006–2007²⁵. Det motsvarar en ökning på över 400 procent för denna typ av anmälningar, som sannolikt har mycket dåliga förutsättningar att lösas. I det studerade urvalet för året 2006–2007, hade endast *ett* ärende lett till åtal av de fall där polisen varit initiativtagare till anmälan. Med största sannolikhet har alltså andelen utredningsbara anmälningar minskat under den studerade tidsperioden.

Exkluderar man ökningen på cirka 3 500 polisinitierade anmälningar mellan åren 2001 och 2006–2007 från den totala mängden anmälningar för året 2006–2007 ökar personuppklaringsprocenten från drygt 15 procent till drygt 17 procent. Därmed försvinner minskningen i personuppklaring i jämförelse med år 2001.

Effekter av en ökad upptagningsbenägenhet

Polisens ökade upptagningsbenägenhet vid misshandelsfall, där målsäganden inte vill medverka, har lett till en väsentligt ökad andel anmälningar om misshandel som i stor utsträckning inte har förutsättningar att klaras upp, och där polisens intention heller inte verkar vara att försöka klara upp dem. Utifrån denna studies syfte är detta intressant eftersom det nuvarande förhållningssättet vid denna typ av ärenden gör det svårt att höja personuppklaringsprocenten. Även om polisen i dag klarar upp fler misshandelsanmälningar kommer uppklaringsprocenten att sjunka, och därmed synen på polisens effektivitet, i takt med att dessa anmälningar ökar.

Om polisen tar upp anmälningar som rutinmässigt inte utreds medför det också en rad andra problem. Det innebär att polisen i yttre tjänst utöver det viktiga arbetet att ingripa i våldssituationer också kommer att lägga ned många arbetstimmar per år på att ta upp och avrapportera anmälningar som inte leder till någon utredning och lagföring. Om man uppskattar tiden för att ta upp en sådan anmälan till 30 minuter och tiden att avrapportera den till ytterligare 30 minuter innebär det att polisen i yttre tjänst året 2006–2007 lade ned 4 300 timmar på dessa anmälningar.

En annan effekt av en ökande upptagning av anmälningar mot målsägandens vilja är att det får konsekvenser för bilden av våldets utveckling i samhället. Antalet anmälda misshandelsfall med obekant gärningsman används ofta, i synnerhet av media, som en indikator på utvecklingen av "gatuvåldet". Ofta diskuteras vikten av den ökade anmälningsbenägenheten för att förstå utvecklingen av den anmälda

²⁴ Med 95 procents sannolikhet var antalet polisupptagna anmälningar mellan 432 och 1 140 år 2001.

²⁵ Med 95 procents sannolikhet var antalet polisupptagna anmälningar mellan 3 730 och 4 867 år 2006–2007.

våldsbrottsligheten.²⁶ Till den diskussionen bör enligt Brå:s mening läggas konsekvenserna av ett förändrat mönster i polisens anmälningsupptagningsbenägenhet. Mellan åren 2001 och det studerade året 2006–2007 ökade antalet anmälningar om misshandel med en obekant gärningsman med 8 467 fall. Den ökade upptagningsbenägenheten bland poliser förklarar cirka 40 procent av den ökningen.

Den mest problematiska konsekvensen torde ändå vara att det sänder en ambivalent signal till de inblandade. Å ena sidan signaleras att även lindriga slagsmål på stan är något så oacceptabelt att det alltid måste leda till en polisanmälan oavsett parternas vilja. Å andra sidan ges signalen att rättsväsendet i praktiken inte anser att dessa ärenden är värda att prioriteras. Frågan är hur detta påverkar dels parterna, dels det allmänna rättsmedvetandet.

I princip finns det två vägar för att komma tillrätta med denna problematik. Den ena vägen innebär att man lyfter frågan om det är rimligt med åtalsplikt vid lindrig misshandel mellan obekanta. Den andra vägen är att polisen i större utsträckning försöker utreda dessa fall. Så länge det finns allmän åtalsplikt torde detta vara det enda rimliga alternativet. Generellt är dessa fall svårare att klara upp än fall där målsäganden samarbetar i utredningen. Men genomgången av nedlagda ärenden visar att det inte alls behöver vara omöjligt. I föregående kapitel har visats att många av de nedlagda ärendena där målsäganden inte vill samarbeta innehåller odryga trådar.

²⁶ Se bl.a. Estrada, F. (1999). *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem: utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet samt *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Hur kan polisen öka personuppkläringen?

Hittills i rapporten har Brå beskrivit problem och svagheter i polisens sätt att arbeta med anmälningar om våld med obekant gärningsman. Det motsäger inte att polisen på många håll i landet bedriver ett engagerat och allt bättre arbete med denna typ av anmälningar. Men utifrån syftet med rapporten har inte det välfungerande stått i fokus. Brå:s redovisning kan därmed framstå som negativ i sin fokusering på bristerna i arbetet. Men den kan också ses som positiv i det att den tydligt illustrerar den potential till förbättring av arbetet som finns och därmed möjligheten att öka andelen ärenden som leder till åtal. I detta avsnitt sammanfattas vad polisen kan göra för att förbättra personuppkläringen vid anmälningar om misshandel mellan obekanta.

Öka andelen ärenden där förstahandsåtgärder vidtas

Att i större utsträckning försöka skaffa in så mycket information som möjligt direkt på platsen är något som polisen satsat på under de senaste åren. Brå:s studie bekräftar att detta är en bra strategi. I fall där förstahandsåtgärder är vidtagna har polisen oftare fått fram en misstänkt, det finns oftare vittnen med kontaktpuppgifter och det finns oftare en tydligare bild av händelseförloppet. Som en följd av det är personuppkläringen 10 procentenheter högre i de ärenden där förstahandsåtgärder har vidtagits än i övriga fall.

Dra i större utsträckning i de givande trådar som finns

I 60 procent av de ärenden som läggs ned finns det möjliga givande utredningsåtgärder, som polisen inte vidtagit. I en stor del av dessa finns det inte bara *en* outnyttjad givande utredningsmöjlighet utan flera. Drastiskt uttryckt tyder studien på att det i dag inte räcker att ett ärende är möjligt att utreda för att det ska bli fullständigt utrett av polisen, det ska också vara lätt att utreda. Chansen att ett ärende med många givande trådar blir prioriterat minskar markant om det till exempel inte redan från början finns en misstänkt person.

Det är rimligt att anta att detta beror på att ju mer arbete som läggs ned desto mer utredningsresurser krävs. Delvis kan ett mer effektivt arbetssätt, med bland annat fler förstahandsåtgärder, lösa problemet, men troligen inte helt. Antagligen går det inte att komma ifrån att mer utredningsresurser måste läggas ned på att lösa dessa brott om målet att öka personuppkläringen ska kunna realiseras.

Låt inte utredningsbenägenhet påverkas av parternas härkomst

Både i den första delrapporten och i denna rapport framgår att ärenden där båda parter har utländsk härkomst ofta läggs ned även om

det finns givande utredningsåtgärder som polisen skulle kunnat vidta. Materialet antyder också att det även i åklagarledet finns en benägenhet att i större utsträckning lägga ned ärenden där parterna har utländsk härkomst. Brå rekommenderar, liksom i den förra rapporten, att det förs en diskussion inom Polisen (och inom åklagarväsendet) om vad denna skillnad kan bero på och hur man kan uppnå en förändring. Det är viktigt, inte bara för personuppkläringen utan även för rättsväsendets legitimitet, att alla behandlas lika, oavsett de inblandades härkomst.

Utred även lindriga fall och fall med motanmälan

Det är inte bara anmälningar där båda parter tycks ha utländsk härkomst som ofta läggs ned trots att det finns goda förutsättningar att utreda dem. Det gäller även anmälningar som rör lindrig misshandel och anmälningar där det finns en motanmälan. Ärenden där målsäganden är onykter prioriteras också ofta bort. Enligt Brå:s mening finns det en potential att höja personuppkläringen genom att i större utsträckning vidta de givande utredningsåtgärder som är möjliga i dessa fall.

Överväg någon form av checklista

Något som finns skäl att diskutera är att utveckla någon form av systematik/checklista för att i större utsträckning garantera att alla de möjliga givande utredningsåtgärderna blir vidtagna. I Brå:s rapport om polisens arbete med våld i nära relationer (Brå 2008:25) föreslås att polisen utvecklar någon form av checklista och resultatmått för arbetet som registreras för varje sådant ärende. Det är möjligt att det skulle vara befogat med någon sådan form av systematik och uppföljning även när det gäller våld med obekant gärningsman.

Ge mer återkoppling i alla led

Om man vill förändra de enskilda polisernas sätt att arbeta med ärenden om misshandel med okänd gärningsman, hur går man då bäst till väga? Tydliga riktlinjer och rutiner är av värde, liksom utbildningsåtgärder. Men viktigast torde ändå vara att det finns vad som brukar kallas "en lärande organisation". En sådan kan definieras som "en organisation som kontinuerligt lär av sina erfarenheter i syfte att lösa sina uppgifter på ett bättre sätt".²⁷ En lärande organisation utmärks bland annat av aktiv kommunikation där de mer erfarna delar med sig av sina kunskaper till andra.

En viktig aspekt av detta är att ge och ta emot feedback på det arbete som gjorts både i enskilda fall och i ett större sammanhang. I intervjuerna berättade de utredande poliserna att de sällan gav någon återkoppling om förstahandsåtgärderna till poliserna i yttre tjänst,

²⁷ Definitionen är hämtad från Nationalencyklopedin.

som var först på platsen, vilket också bekräftades i intervjuerna med poliser i yttre tjänst. Som orsak angav utredarna att detta inte var kutyrim och att de mot den bakgrunden inte ville ”klaga” om de hittade brister i hanteringen. Både de utredande poliser och de förundersökningsledare som Brå intervjuat uppgav i sin tur att de mycket sällan fick feedback från åklagaren om orsaken till att ett ärende lades ned. Med mer återkoppling i alla led – både positiv och negativ – torde förutsättningarna att öka personuppleringen förbättras.

Avstå inte från att redovisa förundersökningsprotokoll bara för att stödbevisning saknas i ärendet

De tidigare punkterna riktar in sig på hur polisen kan förbättra sitt utredningsarbete och därmed öka personuppleringen och chansen till åtal. Men det finns faktiskt också en enklare väg att uppnå detta, och det är att polisen inte som i dag lägger ned en hel del ärenden som innehåller tillräcklig information för att räcka för ett åtal. Studien visar nämligen att en fjärdedel av de ärenden som polisen lägger ned innehåller det som åklagarna kräver för ett åtal: en trovärdig, tydlig berättelse av vad som skett från målsäganden och en identifierad misstänkt. Det tycks som om polisen i viss utsträckning uppfattar att åklagarna oundgängligen kräver stödbevisning för att väcka åtal i ett ärende. Men studien visar att en stor andel av ärendena som ledde till åtal inte hade någon stödbevisning. Enligt Brå:s bedömning kan det finnas skäl för polisen att i större utsträckning redovisa även ärenden utan stödbevisning som förundersökningsprotokoll till åklagarna. Det kan leda både till att personuppleringen höjs och att åklagarnas krav för ett åtal blir tydligare.

Diskutera den ökade andelen polisinitierade anmälningar mot målsägandens vilja och hur dessa hanteras

Som framgick i det förra avsnittet har antalet och andelen anmälningar som polisen själv initierat, mot målsägandens önskan, ökat påtagligt de senaste fem åren. Bakgrunden till förändringen tycks främst vara den dom från år 2002 som ledde till att två poliser blev dömda för tjänstefel till dagsböter efter att ha underlåtit att ta upp en anmälan om misshandel där målsäganden inte ville medverka. Det som också framgår är att dessa anmälningar oftast inte leder till några förundersökningsåtgärder, dels eftersom de är svårutredda, dels eftersom både de utredande poliserna och förundersökningsledarna inte tycker att dessa ärenden är värda att lägga ned tid på. Detta arbetssätt leder till att andelen personupplarade ärenden minskar även om polisen lyckas höja personuppleringen i de ärenden där målsäganden själv vill anmäla brottet.

Det finns alltså flera skäl till att tänka över syftet med rapporteringsplikten i dessa fall och vilken funktion det fyller att ta upp anmälningar som man inte avser utreda. En vanlig invändning mot att

inte ta upp dessa anmälningar är att de inblandade inte lär sig att handlingen var fel om ingen anmälan görs. Frågan är bara vad de inblandade lär sig av en anmälan där ingen ens kallas till förhör. Snarare riskerar det att minska polisens legitimitet hos både offer och gärningsman.

Så länge det finns allmän åtalsplikt torde dock det enda rimliga alternativet för polisen vara att satsa på att försöka utreda även dessa fall, där målsäganden ända från början inte vill delta. Brå:s genomgång visar att det är svårare att klara upp de fallen, men att det inte alls behöver vara omöjligt.

Bilagor

Bilaga 1

Kodschema

Bakgrundsfakta

Brottskod

K-nummer

Myndighet

Polis-/åklagarledd

Tid och Plats

Månad

Brottet

Anmälan gjordes

FU inleddes

FU avslutades

Veckodag

Brottet

Anmälan gjordes

FU inleddes

FU avslutades

Klockslag

Brottet

Anmälan gjordes

FU inleddes

FU avslutades

Handläggningstid

Plats

På eller i anslutning till krogen

Utomhus på allmän plats

I anslutning till kollektivtrafiken

Privat lokal (t.ex. hemma fest)

Offentlig lokal (t.ex. affär)

Var är anmälan gjord?

Patrull på platsen

Må anmäler på polisstation

Må ringer in en anmälan

Internet/brev

Händelser i ärendet

FU inledd

Ja
Nej

FU-protokoll

Ja
Nej

Personuppläsat

Ja
Nej

Åtal

Ja
Nej

Nedläggningsbeslut

Tekniskt uppläsat enligt Brå:s bedömning

Ja
Nej

Allvarlighetsgrad

Brottsrubricering

Grov misshandel
Misshandel
(Lindrig misshandel)

Tillvägagångssätt

Lindriga fall – knuffar enstaka slag
Misshandel – serie av knytnävsslag och sparkar
Allvarlig misshandel – slag och sparkar på en liggande person
samt knivhugg och slag med tillhyggen mot huvudet

Skador

Ej synliga skador eller endast små sår, rodnader
Synliga skador – större rodnader, sår, blåmärken, svullnader
samt blodvite och tandskador
Allvarliga skador – hjärnskakning, frakturer, mycket blodvite,
allvarliga tandskador samt skador av stickvapen.

Vårdbehov

Ej sjukhusbesök
Sjukhusbesök/tandvård
Akutsjukvård/inlagd

Tillhyggelvapen

Nej
Tillhygge
Kniv
Skjutvapen

Uppseendeväckande

Misshandeln var uppseendeväckande på ett sådant sätt att den skulle kunna tänkas tas upp i en kvällstidning, t.ex. ovanligt hänsynslös eller helt provocerad utan någon form av dispyt mellan parterna
Misshandeln var inte extra uppseendeväckande

Omständigheter i ärendet

Polisinitierade

Anmälan tas upp av polisen mot målsägandens vilja
Målsäganden vill göra en anmälan

Anhållen/häktad

Den misstänkte är anhållen
Den misstänkte är häktad
Det finns ingen anhållen eller häktad

Den misstänkte har gjort en motanmälan

Ja
Nej
Denna anmälan är motanmälan

Relation mellan parterna

Ingen relation
Indirekt relation, bekant till bekant
Känner till varandra
Direkt relation, partner, kollega vän.

Vittnen

Vittnen

Nej
Ett
Två
Flera

Vittnen med kontaktuppgifter i anmälan

Nej
Ett
Två
Flera

Objektiva vittnen

- I målsägandens sällskap
- I den misstänktes sällskap
- Oberoende vittnen
- Vittnet är en polis

Uppfyllda kriterier för åtal i anmälan respektive när ärendet avslutades

Känd gärningsman

- Identifierad
- Tips/uppgifter
- Endast signalement
- Helt okänd

Känd målsägande

- Ja
- Nej

Tydlig berättelse

- Hur
- Var
- När

Trovärdig berättelse

- Ja
- Nej

Någon form av stödbevisning

- Ja
- Nej

Styrker vittnena målsägandens berättelse?

- Ja
- Nej
- Delvis

Styrkt berättelse genom skador

- Ja, genom rättsintyg
- Ja, genom egna tagna foton
- Nej
- Delvis

Styrkt berättelse genom att den misstänkte erkänner

- Ja
- Nej
- Delvis

Styrkt berättelse genom teknisk bevisning

- Ja
- Nej
- Delvis

Styrkt berättelse genom fotofilm

- Ja
- Nej
- Delvis

Vilket eller vilka kriterier saknas för åtal?

- Det finns ingen misstänkt
- Målsäganden är okänd
- Berättelsen är otydlig
- Berättelsen är uppenbart inte trovärdig
- Det finns ingen stödbevisning

Uppgifter om gärningsmannen respektive brottsoffret

Kön

- Man
- Kvinna

Ålder

Etnisk härkomst

- Inget som tyder på annat än svensk härkomst
- Uppgifter/namn/signalement som tyder på annat etniskt ursprung än svenskt

Behövs tolk?

- Ja
- Nej

Alkohol- eller drogpåverkad

- Ja
- Troligen
- Nej

Missbrukslivsstil

- Omständigheterna tyder på socialt marginaliserad missbrukare
- Nej

Kriminella kretsar

- Uppgifter i förundersökningen tyder på att målsäganden/gärningsmannen rör sig i kriminella kretsar
- Nej

Dem misstänkte är vakt/ordningsvakt

Ja
Nej

Samarbetsvillig målsägande

Målsäganden deltar samarbetsvilligt i utredningen
Målsäganden deltar motvilligt
Målsäganden vill ta tillbaka sin anmälan

Utredningsåtgärder

Utredningsåtgärder som kunde göras

Höra målsäganden
Höra vittnen
Förhöra den misstänkte
Höra annan
Ha en fotokonfrontation
Analysera foto/film
Spana efter vittnen
Spana efter gärningsmannen
Söka i register
Säkra bevis

Utredningsåtgärder som gjorts

Hört målsäganden
Hört vittnen
Förhört den misstänkte
Hört annan
Haft en fotokonfrontation
Analyserat foto/film
Spanat efter vittnen
Spanat efter gärningsmannen
Sökt i register
Säkrat bevis

Varav förstahandsinsatser

Vidtagna bonusåtgärder

DNA-analys
Efterlysning i media
Teknisk undersökning av brottsplatsen
Husrannsakan
Dörrknackning i området
Rekonstruktion av brottet

Bilaga 2

Variabler i urvalet som har kontrollerats med kriminalstatistiken för samma år

- Kön på misstänkt
- Ålder på misstänkt
- Andel inledda förundersökningar
- Andel förundersökningsprotokoll
- Andelen personuppklarade anmälningar
- Brottsrubricering
- Tid på året (fördelning över månader)
- Fördelning på myndigheter
- Andel som är åklagar- respektive polisleda
- Andel med en utpekad person
- Fördelningen över de aktuella brottskoderna
- Fördelningen över nedläggningsbesluten

Bilaga 3

Fördjupning om felaktigt kodade tekniskt uppklarade brott

Teknisk uppkläring innebär att ärendet räknas som uppklärat även om ingen person har kunnat knytas till brottet eftersom det har fått ett annat, så kallat ”polisiärt klarläggande”, till exempel att gärningen ej var ett brott eller den misstänkte var under 15 år. Föreligger sådana omständigheter är det naturligt att ingen förundersökning bedrivs. Vid Brå:s genomgång av de 20 anmälningar som hade blivit nedlagda utan inledd förundersökning och som var tekniskt uppklarade framkom dock att endast 8 av dem verkligen var tekniskt uppklarade. I den text som polisen i vissa fall skriver efter att de fyllt i beslutskoden²⁸ (nedläggningsgrunden) framgick i många fall att den rätta nedläggningsgrunden i stället hade varit 1. *Spaningsuppslag saknas*, vilket inte är en tekniskt uppklarad nedläggningsgrund. Exempel på efterföljande text var ”Spaningsuppslag otillräckliga”, ”Spaningsunderlag saknas”, ”Någon uppgift om misstänkt saknas”, ”Bearbetningsbara uppslag saknas”. Det är inte heller ovanligt att det endast står att målsäganden inte vill samarbeta i den efterföljande texten vilket inte heller det är grund för någon uppkläring.

²⁸ När polisen använt fel nedläggningsgrund har de främst använt beslutskoden ”13. annat” och i de fallen skrivs alltid en efterföljande text.

Bilaga 4

Redovisning av hur mycket olika förutsättningar i anmälan påverkar polisens prioriteringar

I de flesta anmälningar finns en tydlig och någorlunda trovärdig beskrivning av händelsen. När så inte är fallet prioriteras ärendet i signifikant lägre utsträckning än annars även om skillnaden inte är lika påfallande som när gärningsmannen är okänd.

Tabell 1. Andel prioriterade ärenden beroende på om händesförloppet är tydligt i anmälan. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Otydlig i anmälan n=19	Tydlig i anmälan n=288
Prioriterade	37 %	65 %
Oprioriterade	63 %	35 %
Totalt	100 %	100 %

Ärendet prioriteras också i större utsträckning om det finns stödbevisning redan i anmälan än om det inte finns det.

Tabell 2. Andel prioriterade ärenden beroende på om det finns stödbevisning i anmälan. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Ingen stöd- bevisning 0p n=114	Lite stöd- bevisning 1-2p n=40	Delvis styrkt genom stöd- bevisning 3-4p n=76	Styrkt genom stödbevisning 5 eller fler p n=78
Prioriterade	30 %	70 %	76 %	95 %
Oprioriterade	70 %	30 %	24 %	5 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %

Delar man upp de olika sätt på vilka en anmälan kan vara styrkt genom stödbevisning så har samtliga samband med om ärendet prioriteras av polisen bortsett från huruvida den misstänkte erkänner.

Att den misstänkte nekar till brottet påverkar inte polisens prioriteringar. Om det däremot finns ett rättsintyg påverkar detta tydligt om ett ärende prioriteras och samma sak gäller om det finns foton på skador.

Tabell 3. Andel prioriterade ärenden beroende på om det finns ett rättsintyg på skadorna i anmälan. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Rättsintyg n=108	Foto på skador n=180	Ej dokumenterade skador n=20
Prioriterade	83 %	80 %	49 %
Oprioriterade	17 %	20 %	51 %
Totalt	100 %	100 %	100 %

Det är också signifikant fler ärenden som blir prioriterade om det finns vittnen i anmälan och hur många vittnen som finns. I synnerhet gäller detta om man endast ser till vittnen med kontaktuppgifter i anmälan.

Tabell 4. Andel prioriterade ärenden beroende på om det finns vittnen med kontaktuppgifter i anmälan. (Endast anmälningar som har goda förutsättningar att utredas.)

	Nej n=102	1 vittne n=85	2 vittnen n=60	3 eller flera vittnen n=61
Prioriterade	50 %	54 %	77 %	82 %
Oprioriterade	50 %	46 %	33 %	18 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %

Däremot spelar det ingen roll om vittnena har samma version som målsäganden för om ärenden prioriteras.

Varje år görs över 30 000 anmälningar om misshandel mellan obekanta, det våld som i dagligt tal brukar kallas för gatuvåld. Till största delen rör det sig om en mindre grov misshandel mellan två berusade män i 20-årsåldern som i samband med krogbesök eller privata fester kommer i dispyt. I dag leder cirka 15 procent av dessa anmälningar till personupplärning.

På uppdrag av Rikspolisstyrelsen har Brå undersökt om polisens arbete med dessa anmälningar kan förbättras. Brå har gått igenom ett riksrepresentativt urval av 600 ärenden om misshandel med obekant gärningsman för att se om, i vilken utsträckning och hur personupplärningen kan öka. Brå:s bedömning är att antalet personupplärade ärenden kan öka betydligt om polisen förbättrar sitt utredningsarbete. I rapporten förs en diskussion om hur detta kan gå till.

Fritzes

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-690 91 90 Fax 08-690 91 91 order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

ISSN 1100-6676, ISBN 978-91-86027-21-6